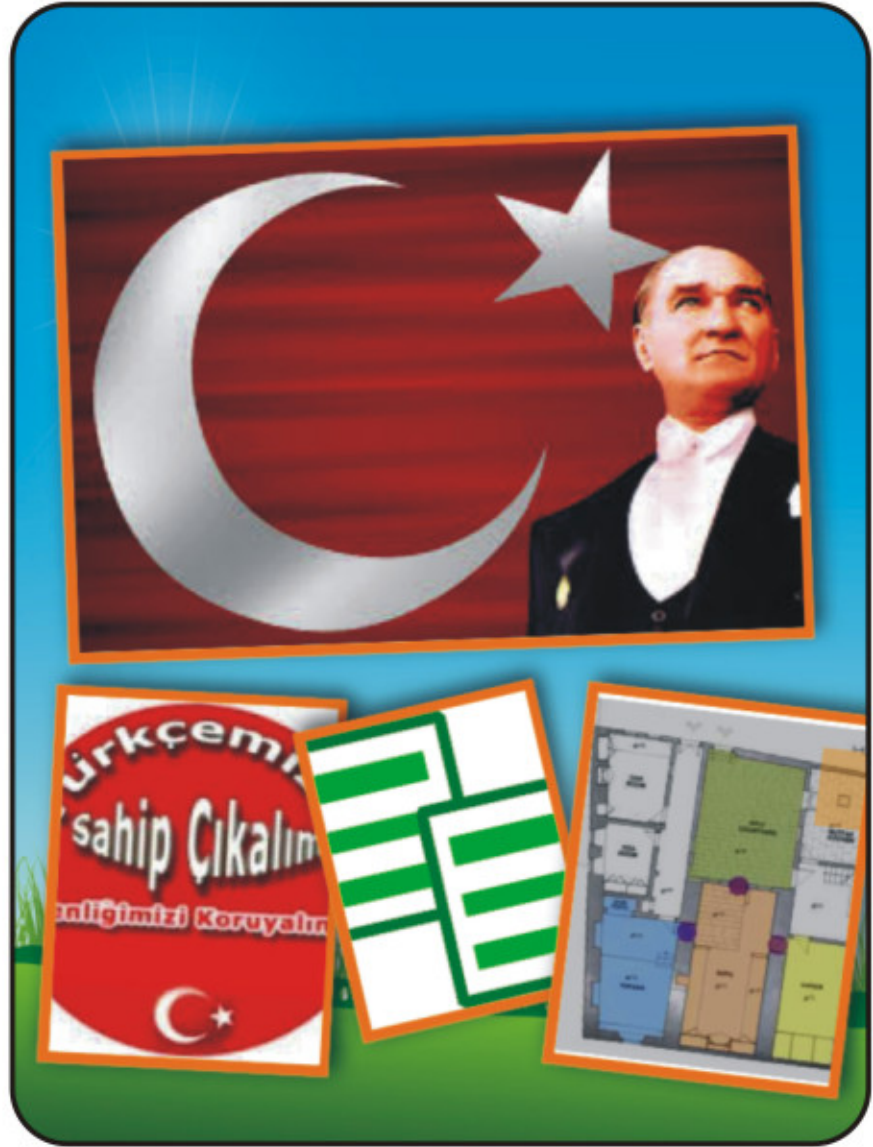

ISSN 1300-4689

Erciyes

Aylık Fikir ve Sanat Dergisi

YIL:38

SAYI:449

MAYIS 2015

Erciyes

Aylık Fikir ve Sanat Dergisi

(Ulusal Hakemli Dergi)

ISSN: 1300-4689

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü

Kayseri Kültür ve Turizm Derneği adına
Âlim GERÇEL

Genel Yayın Müdürü

Ömer BÜYÜKBAŞ

Düzenleyiciler

Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN, Prof. Dr. Remzi KILIÇ
Dr. Ahmet KAYASANDIK

HAKEM HEYETİ

Av. Nevzat TÜRKTEK (Erciyes Dergisi Emektarı)

Prof. Dr. Ahmet BURAN (Fırat Üniversitesi)

Prof. Dr. Ahmet CİHAN (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)

Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN (Necmettin Erbakan Ü)

Prof. Dr. Atabey KILIÇ (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Erdoğan BOZ (Eskişehir Osmangazi Ü)

Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN (Ege Üniversitesi)

Prof. Dr. Hatice ŞAHİN (Uludağ Üniversitesi)

Prof. Dr. Kemal GÖDE (S. Demirel Ü'nden Emekli)

Prof. Dr. Mehmet İNBAŞI (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. M. Metin KARAÖRS (Erciyes Ü'nden Emekli)

Prof. Dr. Metin ÖZARSLAN (Hacettepe Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa KESKİN (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa TURAN (Gazi Üniversitesi)

Prof. Dr. Nevzat ÖZKAN (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Osman YILDIZ (Süleyman Demirel Üniversitesi)

Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Remzi KILIÇ (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY (Erciyes Ü'nden Emekli)

Prof. Dr. Zeki KAYMAZ (Ege Üniversitesi)

Doç. Dr. Bayram DURBİLMEZ (Erciyes Üniversitesi)

Doç. Dr. İlyas GÖKHAN (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Ü)

Doç. Dr. Mustafa SEVER (Gazi Üniversitesi)

Doç. Dr. Kudret ALTUN (Erciyes Üniversitesi)

Dr. Ahmet KAYASANDIK (Abdullah Gül Üniversitesi)

Mehmet ÇAYIRDAĞ (Erciyes Üniversitesinden Emekli)

Yaşar ELDEN (Erciyes Üniversitesi)

Yazışma Adresi

Erciyes Dergisi, P.K. 218, 38002 KAYSERİ

Telefon – Belgeç: 0 352 231 73 03

İdare Yeri

Sahabiye Mahallesi Muhtarlığı

Kalenderhane Sokağı, Nu.: 8

38010 Kocasinan/KAYSERİ

Ağ sayfası: www.erciyesdergisi.com

E-posta: bilgi@erciyesdergisi.com

erciyesdergisi@mynet.com

alimgercel@mynet.com

İÇİNDEKİLER

SAYFA

<i>Meşhur İntihaller: 4 Yerli Yabancı İntihallerden Seçmeler</i>	
Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU.....	1
<i>Çağçağ (Şiir)</i>	
Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN.....	3
<i>Atatürk'ün Kültür Anlayışı</i>	
Prof. Dr. Saadettin Yağmur GÖMEÇ.....	4
<i>Söyleyin Hakları Helâl mi Bize? (Şiir)</i>	
Zübeyde GÖKBULUT (Gelin).....	9
<i>Âşık Sümmânî'nin Torunu Âşık Hüseyin Yazıcı (Sümmânioğlu) ile Bir Sohbet</i>	
Doç. Dr. Eyüp AKMAN.....	10
<i>Lâdik (Samsun) Salurlarında Karşılaştırmalı Halk İnançları</i>	
Dr. Yaşar KALAFAT.....	12
<i>Dün Gecedен Kalan Bir Şiir</i>	
Mehmet Şükrü BAŞ.....	14
<i>Millî Birliğin Önemi</i>	
Muhsin BOZKURT.....	15
<i>Kelâm-ı Teessür (Şiir)</i>	
Ali Rıza MALKOÇ.....	21
<i>Kıskaçtaki Güzel Türkçe</i>	
M. Hâlistin KUKUL.....	22
<i>Bir Sınır Öğesi Olarak "Koridor" ve Kayseri Konutundaki Gelişim Serüveni: 1935-1970</i>	
Filiz SÖNMEZ, Semra A. SELÇUK.....	24
<i>Ant (Şiir)</i>	
Mesut İlkey YANIK.....	32

Fiyat Tarifesi (KDV dâhil)

Sayısı: 10 TL

Yıllık abone bedeli: 90 TL

Resmî abone bedeli (Taahhütlü): 120 TL

Yurt dışı abone bedeli: 40 Euro – 50 Dolar

Dergimiz öğretmen ve öğrencilere %10 indirimlidir.

Reklam bedeli: Reklam sahibinin lütfuna tâbidir.

Havaleleriniz için posta çeki hesabı: Âlim Gerçel, 116866

Baskı

Geçit Matbaacılık ve Yayıncılık San. Tic.

Orta Sanayi Bölgesi, Gazibey Caddesi, Nu.: 15 (Anatamir Karşısı) KAYSERİ

Telefon: 0352 320 48 61, Belgeç: 320 48 54

www.gecityayinevi.com E-posta: gecitmatbaacilik@hotmail.com

YIL: 38 ★ SAYI: 449 ★ MAYIS, 2015

Ey okuyucum, siz hiç intihal/aşırma olayına el koydunuz mu yani böyle bir fiili işleyen tanıdığınız veya tanımadığınız birini suçüstü yakaladınız mı? Yakalayıp ilgililere teslim ettiniz mi? Hatta arkasından da zılgıtı yediniz mi? Yani apaçık olan intihal sudan sebeplerle örtbas edildi mi? Falan filan. Gelin size önce üst seviyede bir iki intihal olayını aktarıvereyim de bu işlerin sadece küçücük adamların değil siyasetçilerin de işledikleri halter arasında yer aldığını öğreniniz. Örnekler, bizim 2013 yılını anlattığımız 180 sayfalık e-mektubumuzla yüzlerce dostumuza duyurulmuştu.

“Bendeniz on yıllardır gazetelerin kitap eklerini takip ederim. Pek çok kitabın varlığını onların aracılığıyla öğrenirim. İlgi çekici yazıları da okurum... Cumhuriyet Kitap, 02 Mayıs 2013 tarihinde 1211. sayıya ulaştı... Bu ekin yazarları arasında bir de Selçuk Altun var. O, yazısının yer aldığı her sayıda 25 adet, benim ‘inci’ adını verdiğim pırıltıları saçar. Bu sayıdaki incilerin numarası 3051-3075... Geçelim 3057’ye ki asıl konumuz o: “11.02.13 tarihli International Herald Tribune’a göre Almanya’da Eğitim Bakanı Annette Schavan, doktora tezinde intihal yaptığı iddia edilince derhal istifa etti.” (s. 10)

Biz, bir yıl öncesinin 70 sayfalık e-mektubumuzda da bu konuya kısaca değinmiştik:

“Alman Eğitim ve Araştırma Bakanı Annette Schaven, doktora tezinde intihal yapmış. Der Spiegel, Düsseldorf Üniversitesinden Annette Schaven’in tezinde intihal var diye inceletmiş. Şüpheli 60 bölümü inceleniyormuş.”

Bu son mektupta yer alan şu cümleyi de ilginize sunmak isterim:

“Geçen yıl da Savunma Bakanı Karl-Theodor zu Guttenberg, intihal yaptığı ortaya çıkınca istifa etmek zorunda kalmıştı (Milliyet, 16 Ekim 2012).”

Bizim; biri çoğaltma, öbürü basma iki kitabımıza ulaşırsanız Vehbi’nin kerrâkelerini görürsünüz: *Çeşitlemeler* (2010) ve *Karaca Oğlan Der ki...*

(2012). Özel tavsiye, ilgili yazıları okurken bilim adına yüzünüzün kızarma ihtimali kuvvetlidir.

Şöyle notlarımı gözden geçiriyorum da bizde de zamanla rektör olmuş eski doçent ve profesörlerin, daha alt seviyede yardımcı doçentlerin bu işi nasıl becerdiklerini hatırlayıverdim. Allah sizi inandırsın, daha yüksek lisans tezini benzer bir tezdən nasıl *turn astern* (tornistan) eyleyip unvan alan bir gençliğimizin yetiştiğini ibretle izledim.

Niçin intihal yoluna başvururlar? Sebep çok. Tembellik, kolay yoldan unvan sahibi olmak, bu işin dayanılmaz hafifliğine kapılmak vb. sebepler. Aşağıda vereceğimiz bir örnek ise dudakları uçuklatacak cinsten...

İntihal sadece gençlerin büyüklerinden aşırmaları şeklinde olmaz, bazen de tersi olabilir. Yani, büyükler küçüklerden aşırır. Bu bölümü yine 2013 e-mektubundan alıyorum:

Enselenen Bir Aşırmacı Nam-ı Diğer İntihalci

Vallahi adamlar öyle bir enseliyorlar ki aşırmanın anasını ağlatıyorlar. Almanya’da iki bakan bu sebeple istifa etmediler miydi? Gelelim konumuza. ‘Hakem ol’ dediler, makalesini çalanı yakaladı. Haber bayağı eski, tarihi 16 Kasım 2007 (Hürriyet). Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) ETÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dekan Yardımcısı Prof. Dr. Serdar Sayan’ın başına, bugüne dek dünyada benzeri görülmemiş bir intihal olayı geldi. Sayan, incelemek üzere kendisine gönderilen makalenin, 2004’te yayımladığı kendi makalesi” olduğunu hayretle tespit etti. Uluslar arası iktisat camiasında yankı uyandıran, siber âlemde ve Ankara-İsveç-Urmiye hattında tartışılan intihal olayı şöyle gelişti:

HAKEM OLMASI İSTENDİ. İsveç’te yayımlanan, dünyanın en saygın uluslar arası iktisat dergilerinden biri olan Scandinavian Journal of Economics’in baş editörü Prof. Nils Gottfries, geçtiğimiz aylarda Prof. Dr. Sayan’a bir e-posta gönderdi. Baş editör, Sayan’dan, ekte yer alan, İranlı Dr. Bashir Khoparasti’nin yayımı talebiyle gönderdiği makaleyi

okuyup hakemlik yapmasını istedi. Sayan, makaleyi açtığı anda, başlıktaki kavramlar kendisine çok tanıdık geldi. İlk önce, 'Ne enteresan. Benim kullandığım anahtar sözcüklerin aynı' diyen Sayan, birkaç dakika sonra ise editöre şöyle bir yanıt yazdı: 'Makale çok kaliteli. Hatta dergide hemen yayımlamanızı tavsiye ediyorum. Nasıl bu kadar çabuk karar verdiğimi soracak olursanız, bu benim makalem!'

ÖĞRENCİSİYLE YAZDI. Sayan'dan hakemlik yapması istenen bu makalenin, 2004'te ODTÜ Gelişim Dergisi'ne Tunuslu doktora öğrencisi Mehdi Jeilassi ile birlikte yazdıkları makalenin bire bir kopyası olduğu ortaya çıktı. Sayan'ın makalesi, ülkeden ülkeye değişen nüfus yaşlanma hızlarının dış ticaret ilişkilerine etkisini konu alıyordu. Sayan, üç yıl önce vefat eden hocaları Prof. Melih Celasun'un anısına hazırladıkları bu makalenin üzerinde 'Dr. Bashir Khodaparasti' adını görünce 'gözlerine inanmadığımı' söyledi.

YAZI KARAKTERİ BİLE AYNI. Sayan, inanamadım, çünkü bütün yaptığı, isimlerimizi çıkarıp kendi ismini koymak. Bir de makalenin hocamız anısına olduğuna ilişkin bölüm ile finaldeki özet bölümü bir zahmet çıkarmış. Kalan her şey virgülüne kadar tıpatıp kopya. Adam sayfa numaralarını, yazı karakterini bile değiştirmeye gerek görmemiş.' dedi.

İNDİRMİŞ VE YÜRÜTMÜŞ. Prof. Sayan, 'Olayın çok komik bir tarafı da var.' diyerek, şöyle konuştu: 'Dr. Beşir'in nereden bulunduğunu araştırdığımızda, ODTÜ Gelişim dergisi, Kanada'daki bir akademik sitede açık erişimdeymiş. İranlı Dr. Başir buradan indirmiş ve yürütmüş. Ama bu cin fikir, (sen erişebilersen herkes erişebilir) noktasında aksamış. Bu alanda çalışan dört uzmandan biriyim. Şunu düşünemiyor: Bu makale bana gelmeseydi, hakemlik için kalan üç kişiden birine gidecek ve onlar çalıştı olduğunu bildirecekler.'

İRANA ŞİKÂYET EDİLDİ. İranlı bir 'bilim adamı'nın bir Türk bilim adamından çaldığı makaleyle kandırılmak istenen editör Gottfries, Dr. Khodaparasti'nin görev yaptığı Urmîye Üniversitesi'ne bir mektup yazarak olayı anlattı. Gottfries, intihal yapan öğretim üyesine yaptırım uygulanmasını istedi. Sayan, dergi editörünün geçtiğimiz nisan ayında bu

yazıya hiçbir cevap gelmediğini söyledi. Prof. Sayan uluslar arası alanda en fazla makalesi yayımlanan 10 Türk iktisatçısından biri.

Elâlem intihalciyi cezalandırmak için neler yapıyor, biz ise kurtarmak için ne numaralar çeviriyoruz!

Ben de Hakemken Birini Enselemiştim!

Emekli olmadan önce daha çok gelirdi, şimdilerde azaldı. Neler mi? Basıma hazır makale ve kitaplar. Belli bir süre içinde sizden bir rapor isterler. Göndeririz. Özellikle devlet kuruluşlarından gelen kitap inceleme istekleri için bir de ücret ödeyecekleri için kılı kırk yarmanız gerekecektir. Hatta isteklerinizin yerine getirilip getirilmediğini görmemiz için bir daha görmek istersiniz. Böyle bir Nasreddin Hoca kitabı ikinci raporumda da bazı uyarılarımız dikkate alınmadığı için basılmaması yönünde sonuncu bir rapor yazmıştım da o eser yıllarca sonra özel bir yayınevince aynı yanlış bilgilerle sizlere sunulmuştu.

Rapor yazacağımız eser Atatürk Kültür Merkezi'ne gönderilmişti. Konusu tam da benim alanımdı. Kitap, bir inceleme değil, bir derleme idi. Başladık okumaya... Okudukça da 'Aferin araştırmamıza, güzel örnekler bulmuş.' Filan derken bir de ne göreyim. Benim bir kitabımdaki derlemem aynen yer almamış mı! Her şey aynen, sadece benim derlememin altındaki kaynak bilgileri değiştirilmiş, başka bir ilimize, başka bir yaşlımıza bağlanıvermiş. Okumayı sürdürüyorum. Bir daha... Aynı numara çekilmiş. Raporumda şu anlamda cümleler var, aslını yazıp da aşırı macıyı üzmeylem, çünkü bu birinci cilt idi, arkasından ikinci ve üçüncü ciltler de gelecekti.

"Derlemenin filanınıcı sayfasına kadar okudum. Şu şu sayfalarda yer alan şu şu adlı metinler benim yıllarca önce yayımladığım *101 Anadolu Efsanesi* (İstanbul 1976) adlı kitabımdan alınmıştır. Kitabımın ilgili sayfaları ve dosyanızdaki kopyaların fotokopileri eklidir. Dosyanın devamını okumadım. Kim bilir öbür derlemeler kimlerin hangi eserlerinden bilinen yolla değiştirilip kitaba konulmuştu."

Küçük bir ipucu: Hızla yükselip başkente ka-

dar gelen orta yaşlı bir delikanlı.

Hukukçuların İntihal Savaşı

Lütfen sıra, bu satırları okumaya gelince bilgisayarınızın ara-bul tuşlarını devreye sokarak sadece ad ve soyadlarının ilk harflerini verdiğimiz şu iki adı tıklayınız: K. G. ve R. Ç. Vallahi, bu iki x profesörünün adlarını daha önce hiç duymamıştım. Ama bizim Gugıl Dede kopya vermede birinci sırayı kimseye kaptırmaz, müthiş ispiyoncudur! Meğer bizim *Karaca Oğlan Der ki...*'nin takipçileri de varmış. Göreceksiniz orada neler neler suçüstü yapılmış. Tıpkı bizim yakalamalarımızda olduğu gibi. Daha fazlasını sizin tık'larınız yakalayacak! K. G., bir eserinden R. Ç.'nin intihal yaptığını ileri sürerek, hakkını aramak için, bir kitap yazar. İşte o kitabın arka kapak yazısı... Tabii biraz gizlenerek...

Elinizde tuttuğunuz bu kitap, X Üniversitesi Y Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. R. Ç.'in Z (Ankara, 201?, 6. s.) isimli kitabında, benim İ (Bursa, Ekin, 200?, 2 Cilt, 2. s.) isimli kitabımdan yapılmış usulsüz alıntılar bulunduğu göstermek amacıyla yazılmış bir eleştiri kitabıdır.

R. Ç, burada eleştirdiğim Z isimli kitabının Şubat 201?'de ikinci baskısını yaptı ve yetersiz de olsa bazı atıf eksikliklerini tamamlamaya çalıştı. Ne var ki, R. Ç. kitabının ikinci baskısını yaptıktan 11 ay sonra, Ocak 201?'te kitabının üçüncü baskısını yayınladı ve kitabının ikinci baskısında bana yaptığı 55. küsur atıfı, üçüncü baskıdan bir çırpıda çıkardı ve kitabın bibliyografyasından adımı da sildi.

Bu eleştiri kitabını yazmak, benim Kasım 2011'den Mayıs 2013'e kadar, tam bir buçuk yılımı aldı. R. Ç.'in bu kitabı yüzünden sadece benim İ isimli kitabım usulsüz alıntılara kurban gitmedi; bir buçuk yılım da heba oldu.

Belki bu eleştiri kitabını yazmak yerine usulsüz alıntıları görmezden gelmem, kendi işime bakmam, yarıda kalmış kitaplarımı tamamlamam en iyisi olacaktı. Bir buçuk yılım kaybolmayacak, sinirlerim gerilmeyecek ve dahası yeni kitaplarım olacaktı. Ama ben bunu yapamadım. Göz göre göre susmayı içime sindiremedim.

Belki bu kitap, bana ve R. Ç.'a vereceği zararın yanında, bir hayra da vesile olur. Türk x literatüründe herkesçe bilinen, ama açıkça dile getirilmeyen usulsüz alıntı sorununun tartışılmasına neden olur. Böylece bu kitap, bir kişisel hesaplaşma kitabı olmaktan çıkıp, belki hukukta bilimsel araştırma ve yayın etiği konusunda bir örnek olay incelemesi kitabı hâline gelir. K.G.

Ne diyelim, olan olmuş bir kere.

Vallahi millet deveyi havuduyla (hamuduyla değil) yutuyor, yrd. doç. oluyor, doç. oluyor (ford olamıyor tabii), prof. oluyor, bölüm başkanı, dekan yardımcısı, dekan oluyor vb. Acaba rektör olanlar da var mı? Kimsenin günahını üstlenmek istemem. Meraklı iseniz sizler arayıp beni bilgilendiriveriniz.

ÇAĞÇAĞ

Çağçağ çayının çayırında
Uzanmak geliyor içimden.
Bir nazlı gelin gibi süzgülün,
Düşünürüm, bu edâ neden.

Geri dönmek mi istiyor, ne,
“Ben bu yurdun yâriyim” diyor.
“Ne olur yabana atmayın,
Gönlüm ağyâri istemiyor.”

Sessizliğe gömülen sesin
Ölüm misâli cana yakın.
Çağçağ, istersen ben olayım
Öteye kadar arkadaşın.

Çağçağ çayının çağiltısı
Hudut ötesinden gelmiyor.
Belli ki suyu parça parça
Ayrılık parçalanmaktan zor.

Suların canlansın, ak Çağçağ,
Kimseye tavizin olmasın!
Çağlar sesine kulak versin,
Yurdumun gülleri solmasın!

Önder ÇAĞIRAN

Kültürün bugüne kadar çok çeşitli tanımlamaları yapıldığı hâlde, bu sayı gitgide artmaktadır. Bunlar madde ve manaya göre değişebildikleri gibi, zamana göre de farklılık arz ediyor. Bilindiği üzere kültür, sosyolojinin en önde gelen kavramlarından biridir. Latince kökenli bir kelimeden türeyen kültürün manası “toprağın işlenmesi” demek olup daha sonraları özellikle Batı dillerinde kazandığı anlam olan “yüksek dereceli bilgi, insan vücudunun ve ruhunun terbiyesi, sanat ve fikir eserlerinin geliştirilmesi” şekliyle Türkçemize girmiştir. Bir bakıma insanın her açıdan yetiştirilmesi ve bu olgunluğunu ilerleterek yaymasıdır. Ayrıca bu kelimeye değişik bazı manalar da verilmiştir.

Kültür, umumiyetle insanların yaşama tarzları ve hayatlarını sürdürürken ortaya koydukları maddi manevi bütün anlayışlardır, şeklinde tarif edilmeye çalışılır. Bunun içine gelenek görenek, töre, ahlaki kurallar, dinî, felsefî, edebî, iktisadi toplumsal müesseseler ve sanatsal zevkler ile insanı hayata bağlayan ve onu ayakta tutmaya yarayan ruhi ve fiziki değerler dâhil edilir.

Bütün bunlar, kültürün daha çok toplulukların kendilerine has yaşayış ve davranışları olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte kültür, genellikle maddi unsurlar değil, manevi yapı olarak düşünülmektedir. Kültürel meselelerin izahı ve bu kelimenin tanımlanmasında, Türkiye’de en önde gelen ilim ve fikir adamı, ünlü Türk sosyoloğu Ziya Gökalp, kültür; bir milletin dinî, ahlaki, hukuki, ilmî, bediî, lisani, iktisadi, teknik hayatlarının ahenkli toplamıdır¹, derken kültürü herkes kendi bakış açısına göre, yukarıda çizilen ana çerçeve dâhilinde izaha çalışmaktadır.

Bununla birlikte Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kurucusu ve bizzat pek çok yeniliğe ken-

disi vesile olan büyük önder Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün kültür mevzuunda 1936 senesinde kaydedilen ifadeleri şöyledir: “Türkiye Cumhuriyeti’nin temeli kültürdür. Bu sözü burada ayrıca izaha lüzum görmüyorum. Çünkü bu Türkiye Cumhuriyeti’nin okullarında çeşitli vesilelerle eser hâlinde tespit edilmiştir. Kültür, okumak, anlamak, görebilmek, görebildiğinden mana çıkarmak, intibah almak, düşünmek, zekâyı terbiye etmektir. İnsan, hareket ve faaliyetin yani dinamizmin ifadesidir. Kısaca kültür, tabiatın yüksek feyizleriyle mesut olmaktır. Bu ifade içinde çok şey saklıdır. Temizlik, saflık, yükseklik, insanlık vs. Bunların hepsi insanlık vasıflarındandır. Bugünkü Türk çocukları kültürlü insanlardır. Yani hem kendileri kültür sahibidirler, hem de bu özelliği çevrelerine ve bütün Türk milletine yaymakta olduklarına kanidirler”².

Her halkın kendine özgü bir kültürü vardır, diğer bir deyişle her kültür ayrı bir topluluğun temsilcisidir. Bunun gibi insanlık tarihine yaptıkları katkılar hâlâ Batılılarca inkâr edilmeye çalışılan Türk milletinin de dili, tarihi, edebiyatı, sanatı, dini, müziği, mimarisi, hukuk anlayışı ve olaylar karşısındaki davranışlarıyla kendine mahsus bir kültürü söz konusudur.

Kültür gibi medeniyet de bizim dilimize yabancıdır ve Arapçadan geçmiştir. Bunun yerine “uygarlık” terimi kullanılmak istenmişse de iki kelimenin birbirlerinin yerini tutmadığı da söylenmektedir. Buna bağlı olarak medeniyetin, kültürden biraz farklı anlam içerdiği ileri sürülür. Medeniyet, milletlerarası ortak değer seviyesine yükselen anlayış, davranış ve yaşama vasıtaları bütünüdür. Temelini ilim ve teknoloji oluşturur. Kültürler millî, medeniyet ise evrenseldir, denmekle beraber günümüzde medeniyetten anlaşılan, daha çok sanayileşme ile ortaya çıkan yeni ve daha iyi bir yaşama biçimine sahip olan topluluklar kastedilmektedir.

² U. Kocatürk, *Atatürk’ün Yazdırdıkları*, Ankara, 1971, s.18.

¹ S. Y. Gömeç, *Türk Kültürünün Ana Hatları*, 3. Baskı, Ankara, 2014, s.7-8.

Bu durumda; kültürlerin özel, medeniyetin genel olduğunu ve kültürlerden doğduğunu söylemek mümkündür. Medeniyetlerin ayrışma noktasında da çeşitlilikler görülür. Dine, coğrafyaya, hatta toplulukların etnik oluşumuna göre medeniyet tarifleri yapılırken, zamanımız itibarıyla belki iki medeniyetten söz açılabilir. Bu da Doğu ve Batı medeniyetidir. Her iki medeniyet de bir zamanlar kendisini üstün kılan taraflarını diğerine ihraç ettiğinden, birbirinden yararlanma yoluna da gitmiştir. Buna bağlı olarak medeniyetler de saf değildir. Türk milleti her iki medeniyet dairesi içerisinde de bulunması itibarıyla, farklı bir konumdadır³.

Kültür ve medeniyet üzerindeki tartışmalar, Z. Gökalp'ten beri gündemde olup bundan sonra da süreceği ortadadır. Ne olursa olsun, her kültür kendi öz vasfını korur ve ana yapı bir süreklilik taşır⁴. Bunun da böyle bilinmesi gerekir.

Yine Mustafa Kemal'in kültür tanımını incelediğimizde ise o kültürü şu biçimde tarif eder: Benim kültürden anladığım; bir devleti meydana getiren cemiyeti, yani milleti düşünün; bir millette kaç türlü hayat tasavvur olunabilir? Devlet hayatı, fikir hayatı, iktisadî hayat değil mi? Her millet, devlet hayatında, fikir hayatında, iktisadi hayatında bir şeyler yapar. İşte bu üç hayatın toplamına ve sonuçlarına kültür denir. Bizim devlet hayatımızda, bilindiği gibi, Osmanlı siyaseti farklı unsurlardan ve maddelerden meydana gelmişti. Bunlardan bir karışım yapmak mümkün olmadığı için, Osmanlı siyaseti yerine yeni bir siyaset çıktı. O siyaset, millî bir siyasettir. Türkçülük siyasetidir. Bu siyaseti ilan

3 S. Y. Gömeç, **Türk Tarihinden İzler**, C. II, Ankara, 2014, s.46-47.

4 M. Sprengling, "Tonyukuk's Epitaph: An Old Turkish Masterpiece", **The American Journal of Semitic Languages and Literatures**, Vol. LVI/1, Chicago 1930, s.3; Z.Gökalp, **Türkçülüğün Esasları**, hzl. M. Kaplan, İstanbul 1976, s.25; E. Güngör, **Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik**, Ankara 1980, s.7-9, 62; M. Cunbur, **Atatürk ve Millî Kültür**, 2. Baskı, Ankara 1981, s.17-33; İ. Kafesoğlu, **Türk Millî Kültürü**, 2. Baskı, İstanbul 1983, s.15-17; V. Mejuyev, **Kültür ve Tarih**, Çev. S. Yokova, Ankara 1987, s.21; M. Kaplan, **Türk Milletinin Kültürel Değerleri**, Ankara 1987, s.2; S. K. Tural, **Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler**, Ankara 1988, s.30-35; S. Gömeç, "Türklerin Medeniyet Tarihindeki Yeri", **Uluslararası Askerî Tarih Dergisi**, No.: 87, Ankara 2007, s.17-18.

edip yaygın hâle getirmekle beraber fikrî, içtimaî, iktisadi hayatı ilerletmek gerekir. Bu üç şeklin hayattaki gelişme dereceleri birleştiği zaman, ortaya o milletin kültürü çıkar. Bazıları kültürle medeniyeti ayırmazlar. Bundan maksat, devlet, fikir ve iktisadi hayattır ki bu, o milletin kültürüdür. Bilindiği üzere her milletin kendine mahsus bir kültürü vardır. Kültür, bu özellik ve karakterle ifade edilir. Bence de en ilmî olanı, kültürle medeniyeti birleştirmektir⁵.

Atatürk'ün gerçekleştirdiği icraatlara baktığımızda Türk milletinin özünden kuvvet alarak modern ve ilerlemiş bir Batılı toplum seviyesine ulaşmayı hedeflediğini görürüz. Tabi onun fikir dünyası ve ülkülerinin şekillenmesinde ise Ziya Gökalp'in önemli bir yerinin olduğunu kimse inkâr edemez. Dolayısıyla Gökalp'e göre de çağdaşlaşmanın temeli millî kültürdür. Hiçbir halk kendi değerlerinden uzaklaşarak bir yere varamaz. Kültürüne sahip çıkıp onu yükseltmesi noktasında devlet olarak ileri gider. Mustafa Kemal ilim ve fende gelişme ile kültürel dokunun muhafazasını bir görmüş ve her iki unsurun da birlikte yürütmesine önem vermiştir. Buna bağlı olarak yeni Türk devletinin kurucuları ve Atatürk ülkeyi çağdaş medeniyet seviyesinin üzerine çıkarmaya çalışırken sadece maddi kalkınmayı düşünmeyerek iktisadi hamlenin içtimai ve kültürel gelişmeyle dengeli, millî bütünlüğü sağlamlaştıracak biçimde gerçekleştirilmesini istemiştir⁶.

Bilindiği üzere Osmanlı Devletinin temelinde bir ana vatan siyaseti olmadığı gibi, şuurlu bir Türklük ve İslamlaştırma politikasının da varlığını pek söyleyemeyiz. Böyle bir şey yapılırsa idi, yüzlerce yıl hâkimiyet altında tuttuğu, huzur, sükûn ve refah içinde yaşadığı yabancı halkların Türkleşmesi ve İslam'a dönmeleri işten bile değildi. Mustafa Kemal belki de bu noktada geçmişte yapılan hata-

5 D. Yıldırım, "Mustafa Kemal Atatürk'ün Kültür Anlayışı ve Tam Bağımsızlık Stratejisi Üzerine", **ATAM Dergisi**, 13/39, Ankara 1997, s.947-948.

6 E. Kuran, "Atatürk İlkeleri", **Türk Kültürü**, Sayı 105, Ankara 1971, s. 715; O. Türkdöğen, **Kemalist Modelde Fert ve Devlet İlişkileri**, İstanbul 1982, s. 99.

ların farkına vararak ortak tarih ve kültür etrafında birleşen bir toplumun önündeki engelleri çok daha hızlı bir şekilde atlayacağını düşündü. Atatürk, Türk milletine has kıymetler toplamı olan Türk kültürünün tizlikle muhafaza edilmesine inanmaktaydı. Batılılaşıyoruz derken binlerce yıldır süzülüp gelen yüksek Türk kültürünün yitirilmesi durumu söz konusuydu. O zaman da yapılan bütün gayretler boşa gidebilirdi. Ve buna bağlı olarak “bilelim ki millî benliğini kaybeden milletler, başkalarının avı”⁷ olur diyerek de vaziyetin önemine parmak basıyordu.

Ama gel gelelim ki günümüzde Türkiye’de Türk kavramı ve Türklük hayasızca tartışılmaya başlandı. Türkiye’nin son yıllarda iç ve dış birtakım problemlerle boğuşması, hem de kabuğunu yırtarak Sovyetler Birliğinin dağılmasının ardından Orta Doğu, Kafkasya ve Asya coğrafyasında etkili bir konuma gelmesinin önünün alınması amacıyla Sev’ın eski hamileri yeniden bu andlaşmayı tuvalet çukurundan çıkararak biraz temizleyip biraz da süsleyerek Türk milletine zorla da olsa kabul ettirmeye çalışıyorlar. Bunu gerçekleştirmek için Türk milletinin ve devletinin çok daha kötü durumlara düşürülmesi kararlaştırılmış ve bu yüzden de birtakım aracı etkenlerin kullanılması yoluna gidilmiştir ki; bunlardan birisi Kürtçülüğü kaşımak (tıpkı Musul’un elimizden koparılışı sırasında çıkarılan Şeyh Sait ayaklanması gibi), biri Ermeni soy kırımını yaptıkları yolundaki iddialara Türklerin sahiplenmesini sağlamak (ki bunu biz birkaç yıl önceki bir yazımızda dile getirmiştik, keşke haklı çıkmasaydık), büyük Ermenistan için Türklerden tazminat ve toprak istemek (büyük Ermenistan’ın yaratılmasında Azerbaycan ve Türkiye taraflarında ancak yayılma gerçekleşebileceğini herkes bilmektedir), birisi de bugün Anadolu’da çok az sayıda olan Ortodoks Hıristiyan cemaatinin diriltilecek, Türkiye içerisinde otonomik haklar vermektir⁸.

7 M. A. Köymen, “Atatürk’ün Kültür Siyaseti”, *Türk Kültürü*, Sayı 49, Ankara 1966, s.13; C. Kantar, “Atatürk’ün Milliyetçi Cephesi”, *Türk Kültürü*, Sayı 49, Ankara 1966, s.37.

8 S. Gömeç, “Türk Meselesi”, *Türk Yurdu*, 33/308, Ankara 2013, s.342.

Bunlar bir yana eğitim, ahlak ve kültür arasında bağlantı kuran Atatürk bir millî eğitim programından bahsederken millî ahlak ve tarihimizle uygun kültür anlayışımızın da genç nesillere öğretilmesini istemiştir. Ona göre; “millet, dil, kültür ve ülkü birliğiyle birbirine bağlı vatandaşların meydana girdiği siyasi ve içtimai bir yapıdır. Türk milleti ise Türk kültürüyle bütünleşmiş bir topluluktur”. Mustafa Kemal, millî kültüre ne kadar çok değer verdiğini ise 1932’deki “millî kültürün her çığırda açılarak yükselmesini Türk Cumhuriyetinin temel direği olarak temin edeceğiz” dediği beyanatında ortaya koymuş⁹ ve Cumhuriyetin esasının Türk kültürü olduğunu belirtmiştir.

Atatürk’ün vefatının ardından geçen süre zarfında şartlar değişmiş, günümüz Türkiye’sinin sosyal, ekonomik ve kültürel meselelerinin hallinde yeni çözüm yolları aramak gerekmiştir. Fakat onun tarafından konan ilkeler bugün de Türk milletinin medeniyet yolundaki meşalesidir. Millî hâkimiyeti her şeyin üstünde gören bu dahi insan millîliği birlik ve ülke bütünlüğüne son derece dikkat etmiş ve Türk milletinin azmine güvenerek, her zorluğun aşılabileceğine inanmıştır.

Mustafa Kemal, II. Abdulhamid döneminin son zamanlarıyla, Meşrutiyet devrinde yetişen her Türk aydını gibi Türkçülük fikrinin tesirinde kalmıştır. Ve hiç şüphesiz o son devrin en büyük Türk milliyetçisidir¹⁰. Mustafa Kemal Atatürk, millet gerçeği ile millet olma gereğini ise 1933’teki mealen bir beyanında şöyle dile getiriyor: “Bizim milletimiz köklerini bilmemenin çok acı cezalarını gördü. Osmanlı Devleti içindeki değişik kavimler hep millî akidelere sarılarak milliyet ülküsünün kuvvetiyle kendilerini kurtardılar. Biz onlara yabancısı ve ne olduğumuzu sopa ile içlerinden kovulunca anladık”¹¹. Ne yazık ki yüzlerce yıldır hep aynı hataları yapıyoruz. Başkalarına gösterdiğimiz

9 R. Korkud, *Atatürk’ün Görüşleri*, Ankara 1969, s.31; İ. Kafesoğlu-M. Saray, *Atatürk İlkeleri ve Dayandığı Tarihi Temeller*, İstanbul 1983, s.72; Cumbur, age., s.35.

10 E. Kuran, *Atatürkçülük Üzerine Denemeler*, Ankara 1981, s.13-27; Kantar, agm., s.36.

11 Korkud, age., s.41.

anlayış ve hoşgörüyü kendi kardeşlerimizden esiriyoruz. Türk milletinin ekmeğini yiyen, suyunu içen bazı mahlûklar ise en küçük zayıf anımızda bizden ayrıldılar.

Atatürk hayatının son zamanlarını hemen hemen hep Türk tarihi, dili ve kültürüyle geçirmiştir. Bu çalışmaların ilmi bir metot ile sürmesi için de bilindiği gibi Türk Tarih Kurumu ile Türk Dil Kurumunun açılmasını sağlamıştır. Ayrıca bu incelemeleri Batılı bilim adamlarının takip ettiği sistemle yapacak araştırmacıların yetişmesi amacıyla fakülteler de açma yoluna gitti ki işte onlardan birisi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'dir. Çünkü ona göre milleti meydana getiren unsurlar arasında tarih de yer alır. Çok köklü bir tarihî geçmişe sahip Türklerin mazisi elbette sadece Osmanlı çağı ile sınırlanamaz idi¹². Dolayısıyla bir bütünlük içerisinde bu zengin tarihî mirasın genç nesillere öğretilmesi gerektiğine inanıyordu ki bu yüzden de "Türk çocuğu atalarını tanıdıkça, daha büyük işler yapmak için kendisinde kuvvet bulacaktır", demiştir.

Büyük Türkçü Mustafa Kemal Atatürk de pek çok bilim adamı gibi dünyaya medeniyetin Orta Asya'dan yayıldığını düşünmekteydi ki bizzat zaman zaman ilim adamlarının toplantılarına iştirak eden bu mümtaz şahsiyet arkeoloji, linguistik, antropoloji, etnoloji, etnografya, tarih, coğrafya gibi ilim sahalarına mensup araştırmacıları destekleyerek Türk tarihi ve kültürünün derinliklerine inilmesini istemiştir. Herkesin ortak kanaati, Türkistan veya Orta Asya denilen tarihî yurt Türklerin ana vatanıdır. Buradan dünyanın dört bir yanına dağılan bütün Türklerin geçmişi araştırılmalıydı. Bu politikanın temelini atanlar Türkleri, sadece Türkiye'de yaşayanlarla sınırlı görmediklerinden, hariçtekilerin her türlü durumlarıyla da ilgilenmeyi kendilerinin millî bir vazifesi olarak gördüler¹³.

12 Köymen, agm., s.14; A. B. Ercilasun, "Atatürk'ün Milliyetçilik ve Dil Anlayışı", **100. Yıl Atatürk Konferansları**, 2. Baskı, Ankara 1981, s.71-72.

13 İ. N. Dilden, "Türk Tarih Tezinde Güneş-Dil Teorisinin Yeri ve Değeri", **II. Türk Tarih Kongresi Zabıtları**, İstanbul 1943, s.85; O. Türkdoğan, **Atatürk'te Millî Devlet Anlayışı**, İstanbul 1981,

Yukarıda da belirttiğimiz üzere 1931 nisanında açılan Türk Tarihini Tedkik Cemiyeti bu yoldaki çalışmalara hız verdi. Atatürk bu faaliyetler yürürken ilim adamları maddi sıkıntı çekmesinler diye, şahsi servetinin büyük bir kısmını da Türk dili ve tarihini araştırarak kurumlara bağışladı.

Türk milleti için kutlu bir hazine olan, aynı zamanda çok zengin bir kelime dağarcığı bulunan Türk dilinin her manayı ifadeye kabiliyetinin olduğunu, bu yüzden onu araştırmak, unutulmuş kelimeleri gün yüzüne çıkarmak gerektiğine inanan Atatürk, bunun millî duygularla da alâkalı olduğunu düşünmekteydi¹⁴. 1932 senesinde Türk Dili Tedkik Cemiyeti kurulduğunda, Türkiye'de çok az dil uzmanı mevcuttu. Buna rağmen o, dil meselesine o kadar çok önem vermiştir ki bazan sabahlara kadar bu konulara kafa yormuştur. Bu hususta Türk Ocaklarının faaliyetlerini de yakından takip etti. Çünkü bu kutlu ocağın da ana gayelerinden biri, Türk dilini geliştirmek idi. Hiç şüphesiz dil, milletlerin kültür hayatında son derece önemli bir mevkie bulunuyor. Dolayısıyla onu korumak ve kollamak da gerekir. Elbette ki dile sahip çıkmak, dildeki kelimeleri kendi kaynaklarıyla zenginleştirme ve kullanmayla mümkündür. Buna bağlı olarak Osmanlı Devletinin son zamanlarına doğru Türkçenin kültür erozyonuna uğraması sebebiyle, Türkçü aydınlar harekete geçtiler. Ahmed Vefik Paşa, Ömer Seyfeddin, Ziya Gökalp, Mehmed Emin Yurdakul gibi Türkçüler sade Türkçe ile yazma yoluna gittiler. Dilimizdeki başta Arapça, Farsça ve diğer Batı dillerindeki kelimeleri tasfiye ettiler. İstanbul Türkçesi esasında bir yazı dilinin ortaya çıkmasına gayret gösterdiler¹⁵. Bu işin sistemli bir şekilde yapılması, Türkçenin temizlenerek kaynakları vasıtasıyla zenginleştirilmesi daha sonraları malûm olduğu üzere Türk Dil Kurumuna havale edildi.

s.79.

14 Kuran, age., s.61; Kafesoğlu-Saray, age., s.70.

15 D. Kushner, **Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu**, Çev. S. Türet-R. Ertem-F. Erdem, Ankara 1981, s.211; S. Gömeç, "Bir Kültür Unsuru Olarak Türk Dili ve Önemi", **Prof. Dr. Yavuz Ercan'ın Armağanı**, Ankara 2008, s.454.

Tabii ki dilin zenginleşebilmesi için de modern dünyanın büyük bir kısmının kullandığı veya kendi millî dil hususiyetlerimizi tam manasıyla yansıtabilecek bir alfabeye ihtiyaç vardı. Bilindiği üzere 1926'da Bakü'de toplanan kurultayda, Sovyet coğrafyasında yaşayan Türkler, Latin alfabesini kabul ettiler. Buraya Anadolu Türkiye'si'nden de temsilciler katılmıştı. Cumhuriyetin kurucuları bunun farkına varıp onlara yaklaşmanın bir adımı olarak 1927 tarihinde İstanbul Üniversitesi ve Millî Eğitim Bakanlığı okullarına bir genelge yollayarak bundan böyle fen derslerindeki formüllerin Latin harfli yazılmasını istedi.

Yine herkesçe malumdur ki Atatürk, 29 Ekim 1933 tarihinde, Cumhuriyet balosunda verdiği mülakatın bir yerinde şöyle diyordu: "Bugün Sovyet Rusya dostumuzdur, komşumuzdur, müttefikimizdir. Bizim bu dostumuzun yönetiminde dili bir, inancı bir, özü bir kardeşlerimiz vardır. Onları arkalamaya hazır olmalıyız. Hazır olmak yalnız o günü susup beklemek değildir, hazırlanmak lazımdır. Milletler, buna nasıl hazırlanırlar? Manevi köprülerini sağlam tutarak. Dil bir köprüdür, inanç bir köprüdür, tarih bir köprüdür. Bugün biz, bu insanlardan dil bakımından, gelenek, görenek, tarih bakımından ayrılmış, çok uzağa düşmüşüz. Bizim bulunduğumuz yer mi doğru, onlarınki mi? Bunun hesabını yapmakta fayda yoktur. Onların bize yaklaşmasını bekleyemeyiz; bizim, onlara yaklaşmamız gerekli. Tarih bağı kurmamız lazım. Folklor bağı kurmamız lazım. Dil bağı kurmamız lazım. Bunları kim yapacak? Elbette biz. Nasıl yapacağız? İşte görüyorsunuz, dil encümenleri, tarih encümenleri kuruluyor. Dilimizi, onların diline yaklaştırmaya, tarihimizi ortak payda hâline getirmeye çalışıyoruz. Böylece, birbirimizi daha kolay anlar hâle geleceğiz. Bir sevgi parlayacak aramızda, tıpkı bir vücut gibi, kaderde ve mutlulukta birbirimizi duyacağız ve arayacağız. Ortak bir dil amaçladığımız gibi, ortak bir tarih öğretimimiz olması gerekli". Dolayısıyla o, çok sonraları dile getirdiği

bazı şeyleri, çok daha evvelki yıllarda düşünmüş ve bunları gerçekleştirmek için planlar yapmış idi.

İşte buna bağlı olarak 1928'de Harf İnkılabını İstanbul'da başlatmıştı. 9 Ağustos 1928 günü Sarayburnu'nda katıldığı bir müsamerede, davetlilerin önünde bunu açıkladı¹⁶.

Yeni Türk yazısının örneklerini gösterdi. O, Türk milletinin başından tarihte sayısız felaketler geçmesine rağmen, varlığının ve kimliğinin dayanağını diline borçlu olduğunu söylemekteydi. Ziya Gökalp de gün gelecek Türkçemizdeki, Fransızca, Almanca ve İngilizce gibi kelimelerin karşılıklarının bulunarak zenginleşmesi gerektiğine vurgu yapmaktaydı¹⁷. Bu hedef doğrultusunda, Mustafa Kemal Atatürk 1930 senesindeki bir konuşmasında "ülkesinin yüksek istiklâlini korumasını bilen Türk milleti, dilini de yabancı dillerin boyunduruğundan kurtarmalıdır"¹⁸ diyerek, bu konudaki kararlılığını da gösterdi.

Fakat bir aralık, tarih ve dilde tasfiye hususunda çok ileri gidilmiş ve bunun neticesinde de komik durumlar ortaya çıkınca, bundan vazgeçilmiştir¹⁹. Daha çok Güneş-Dil Teorisi diye adlandırılan bu politikanın şüphesiz birtakım eksiklikleri vardı. Ancak konuyu o zamanın şartları içinde incelediğimizde, bunun bir ihtiyaç olduğunu da kimse inkâr edemez²⁰.

Millî bütünlüğün esaslarından biri olan kültür

16 A. C. Emre, **Atatürk'ün İnkılâp Hedefi ve Tarih Tezi**, İstanbul, 1956, s.15; A. İnan, **Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün El Yazıları**, Ankara 1969, s.19; Y. Akçura, **Yeni Türk Devletinin Öncüleri**, Ankara, 1981, s.211; S. Gömeç, "Ortak Türk Tarihi Üzerine Bazı Görüşler", **Yeni Forum**, 14/294, Ankara, 1993, s.51-52.

17 Z. Gökalp, **Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak**, hzl. İ. Kutluk, Ankara, 1976, s.15.

18 U. Kocatürk, **Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri**, Ankara 1969, s.111.

19 A. İnan, "Atatürk Devrinde Dil Çalışmaları ve Akademi Meselesi", **Türk Kültürü**, Sayı 57, Ankara, 1968, s.434; Gökalp, **Türkçülüğün Esasları**, s.7; O. Sertkaya, "Atatürk'ün Dil Politikası", **Türk Kültürü**, Sayı 49, Ankara, 1969, s.42-46.

20 **Ulus Gazetesi**, Ankara, 10 Mayıs 1935; Yıldırım, agm., s.942.

meselesinin asla hafife alınamayacağını bilen Mustafa Kemal Atatürk, Uşak Türk Ocağında yaptığı konuşmasında “millî kültürünü ihmal eden milletlerin geleceği felaket ve perişanlık olmuştur. Türkler her şeyden ziyade millî kültürlerinde çok kuvvetlidirler. Bu kuvvet sayesinde ki asırların vurduğu darbeler karşısında varlığını müdafaaya muvaffak olmuştur” diyor. Ayrıca 1935 senesinde Cumhuriyet Halk Partisinin kurultayında “Türk milleti ancak varlığını derin ve sağlam kültür sınırları ile çevreledikten sonradır ki onun yüksek kapasitesi ve erdemi uluslar arasında tanınır”, demiştir²¹. Yani işin özü kendimize ne kadar kıymet verir isek başkaları da bize o nispette değer verir.

Tabii ki Atatürk'ün dil, tarih ve diğer kültür meselelerini bu kadar önemli görmesinin nedenleri vardır. Türk dilini konuşan Türk milleti, tarihte birtakım zaruri şartlardan dolayı bazen birbirinden idari ve siyasi bakımdan çok uzaklarda kaldı. Ayrıca bu insanlar sınır boylarında, yabancı kültürler ve halklarla temasta oldukları hâlde beş bin yıldır, doğudan batıya, kuzeyden güneye çok az bir lehçe farkıyla aynı dili konuştular. Bu bakımdan, millî bir bağ olarak Türk dilinin oynadığı rolü de belki diğer dillerin hiçbiri oynamamıştır, denebilir²². Dolayısıyla dil, tarih ve kültür millî birliğin temelidir.

Kültürler birdenbire ortaya çıkmaz. Bir topluluğa millet diyebilmemiz içinse müşterek bir kültürünün olması lazımdır. Yeni Türk Devletinin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk elbette tarihin en eski milletlerinden birisi olan Türklerin köklü bir kültürlerinin bulunduğunu biliyordu. Fakat çağlar içerisinde, kabul ettiğimiz dinler, girdiğimiz kültür coğrafyaları sebebiyle bir yozlaşmaya da maruz kaldığımızı görünce, kolları sıvamış ve Cumhuriyetin maddi temellerini kuvvetli bir şekilde inşa ederken, manevi değerlerin de korunması gerektiğine karar vermiştir.

21 N. Toksoy, “Türk İnkılabında Millî Kültürün Yeri ve Halkevi Çalışmaları”, **Turkish Studies**, 3/7, Erzincan 2007, s.132.

22 Gömeç, “Bir Kültür Unsuru...”, s.449.

SÖYLEYİN HAKLARI HELÂL Mİ BIZE?

Razıyız onlardan, onlarla varız
Onlarla çağlarız, coşar, taşarız
Borçluyuz hepimiz oğul, kadın, kız
Demeyiz, “Ölmüşler, bizim nemize?”
Söyleyin, hakları helâl mi bize?

Almadılar gençliğin muradını
Unuttular köylerinin adını
Yaşattılar özgürlüğün tadını
Yaşadık, yaşıyoruz şimdi biz bize
Söyleyin hakları helâl mi bize?

Pusmak yakışır mı mert oğlu merde?
Analar tutuldu onulmaz derde
Kimi gelmemişti daha on dörde
Gelmedi yâriyle belki göz göze
Söyleyin hakları helâl mi bize?

Al bayrağım kanlarıyla boyandı
Onlarla yazıldı Türklüğün andı
Bütün dünya gücümüze inandı
Gonca güller kışı çevirdi yaza
Söyleyin hakları helâl mi bize?

Köy, şehir demeden geldiler saf, saf
Aynı sevda, aynı îman, bir taraf
İstiklâl uğruna yok kimseye af
Dediler: ‘Vatansa, bakılmaz söze’
Söyleyin hakları helâl mi bize?

Söyleyin Mehmet’e, söylen Ali’ye
Var mı şehitlikten güzel hediye?
Ya biz ‘Gınalılar gelmedi’ diye
Her On Sekiz Mart’ta batarız köze
Söyleyin hakları helâl mi bize?

Zübeyde GÖKBULUT (Gelin)

14 Mart 2015 tarihinde İstanbul Fatih Ali Emiri Kültür Merkezinde Sümmânî Vakfı ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından “Vefatının 100. Yılında Âşık Sümmânî” konulu bir etkinlik-sempozyum gerçekleştirildi. Çeşitli üniversitelerden gelen öğretim üyeleri bildiriler sundular. Program için Âşık Sümmânî'nin torunlarından Âşık Hüseyin Yazıcı (Sümmânîoğlu) da gelmişti. Bir fırsatını bulup kendisiyle bir mülakat yaptık. Aşağıdaki metin, bahsi geçen tarihte ve yerde yaptığımız mülakat metnidir.

Eyüp Akman: Sayın Hüseyin Yazıcı Bey öncelikle mülakatımızı kabul ettiğiniz için teşekkür ederim. Bize kısaca kendinizi tanıtır mısınız?

Hüseyin Yazıcı: Âşık Sümmânî'nin büyük oğlu Şevki'nin oğluyum. Adım Hüseyin. Lakap veya mahlasımı Sümmânîoğlu olarak kullanıyorum. Kendim 78 yaşındayım. 62 yıldır âşıklık mesleğini sürdürüyorum. Soyadımız Yazıcı. Mahlasım Sümmânîoğlu. Erzurum'un Narman Kazasına bağlı Samikale Köyünden olup 12 yıldır Bursa'da ikamet etmekteyim. Yine de âşıklık mesleğini bırakmış değilim. Çünkü âşığın jübilesi olmaz. Nefesinin döndüğü kadar, elinin parmağının çalıştığı kadar ne sazı ne sözü bırakmaz.

E A: Babanızı tanıtır mısınız?

H Y: Adı Şevki Yazıcı. O da âşık. Mahlası Mahtûmî. 1305 [1889] yılında doğmuştur. Ölüm yılı 1947. Altı yedi sene askerlik yapmış kurtuluş gazilerinden biridir. Askerliğini Soğanlı, Allahüekber Dağlarında takım zabiti olarak yapmış. Babam öldüğünde 10 yaşındaydım. Onun âşıklık mesleğini devam ettirdim. Çok iyi bir makamşinastı. Sazı sözü dört dörtlük olan bir âşıktı. Savaşların birbirini kovaladığı dönemde yaşadığı için piyasaya sunulamadı.

E A: Babanızın âşıklığı hakkında ne hatırlıyorsunuz?

H Y: Ben onunla on yaşına kadar beraber oldum. Çocuk devrimizdi. Ondan çok iyi faydalanamadım. Sümmânî Baba'nın şiirlerini söylerdi. Yine

de ondan 60 kıta ezberleyebildim. Bana bu kadar faydası oldu. Çok güzel saz çalardı babam. Anlatılanlara göre Şevki Çavuş'un sazının, sözünün, muhabbetinin peşinden çalınan sazlar dinlenmezmiş.

E A: Amcanız Fahri hakkında neler söyleyeceksiniz?

H Y: Amcam Fahri Çavuş saz çalmazdı. Onun da anlatma kabiliyeti sağlamdı. Babasının sözlerini anlatırdı. Kendisinin şiiri yoktu. 1316 [1900] doğumluymuştu. 1966 yılında vefat etti.

E A: Hafızanızda Sümmânî Baba'dan kaç şiir var?

H Y: Hafızamda Sümmânî'den en az 1000 kıta şiir var. Bu şiirleri babamın yazdığını eski harfli defterleri çevirttikten sonra ezberledim. Diğer yazılı kaynaklardan da öğrendim. Babamın çok sayıda şiiri var. Abim Hafız 17 yaşında [1920-1937] vefat etmiş. Babamın onun hakkında söylediği ağıt şudur:

Sevgili yavrumu aldın elimden
Saldın beni âh u zâra ey felek
Yaktın bu gönlümü kebab eyledin
Bıaktın bir sönmez nara ey felek

Yağlı paçavralar attın nârıma
Gözün diktin devletime varıma
Bilmiyorum nasıl kıydın yavruma
Acımadın mı efkâra ey felek

Ben için bozuldu dünyanın tadı
Her dem kan ağlarım görmedim şâdı
Kendi göçtü kaldı dünyada adı
Kestin her yanımdan çâre ey felek

Sel gibi akıyor gözlerimden su
Gören dostlar der ki ne elemdir bu
Kardeş diye ağlar üç tane yavru
Kıldın oğlum pare pare ey felek

Şevki Çavuş hasretinden kan ağlar
Bir değil bin değil sinemi dağlar
Çektiğim cefaya dayanmaz dağlar
Bir ben miyim bahtı kara ey felek

E A: Sizce Sümmânî ağzı nedir, bu adlandırma

doğru mudur?

H Y: Bu, ağız değil, havadır. Sümmânî hava-sıdır. Sümmânî bir çığır açmış, kendisi koymuş bu havayı. Bu hava Sümmânî'ye mahsustur. Buna Sümmânî ağzı diyenler de vardır.

E A: Sümmânî'nin gezdiği yerler hakkında ne düşünüyorsunuz, buraları gerçekten gezmiş midir?

H Y: Hindistan'ı bilmiyorum ama Kırım'a, Özbekistan'a, Kırgızistan'a, Afganistan'a, Çin Maçın'e kadar gitmiştir. Benim 23 kıtalık şâirnâmemde bu olayları anlattım.

E A: Sümmânî'nin hikâyeleri hakkında ne düşünüyorsunuz?

H Y: Hikâyelerdeki olayları başka birine bağlamak mümkün değil. Bunlar, kendisinin gördükleri, yaşadıkları, hatıralarıdır. Biz onları tekrar ediyoruz. Bunlar onun özel yaşadıkları, gördükleri şeylerdir. Ne ilave ne iftiradır.

E A: Sümmânî hakkında son zamanlarda epeyce çalışma yapıldı. Bu çalışmalar hakkında ne düşünüyorsunuz?

H Y: Sümmânî Baba henüz çok teferruatlı olarak anlatılamadı. Çünkü o yerine göre Rusça konuşmuş; Arapça, Farsça konuşmuş. Bugünkü insanlar anlamadıkları için bazı şeyleri meydana çıkaramamışlar. Sümmânî'ye az değer verilmesinin sebebi budur. İnsan anlamadığı şeye değer vermez. Tam 6-7 dil bilirmiş. Hangi yörenin insanı nasıl konuşuyorsa onların dilince konuşmuş. Onun "düşüpdü" şiiri buna örnektir.

E A: Sizce Sümmânî niye büyük âşıktır?

H Y: Bir insanın ne boyu ne bosu ne güzelliği ne yüzü. İnsanların sözleri, özellikleri, ahlakı, gönül adamı oluşu, verdiği nasihatler; insanları çalışmaya, İslamiyet'e, cesur olmaya teşvik etmesi önemlidir. Bunların hepsini de şiirleştirmiştir.

E A: Sizin ustanız kimdir?

H Y: 50-60 kıta şiiri babamdan ezberleyerek işe başladım. Sonra amcam Fahri Çavuşla devam ettim. O saz çalmazdı. Saz çalmasını kendi kendime öğrendim. Sözü de amcamdan öğrendim. Çoğu kendi gayretimle oldu. Benim oğlum Ömer ile Nusret'in oğlu Köksal bu mesleğe yansıyor.

E A: Âşık Sümmânî niye çırak yetiştirmemiş?

H Y: Herkes onun havalarını çalıyor, sözlerini söylüyor. İşte bunlar onun çıraklarıdır. Bu buna yetmiyor mu? Gelin bana çırak olun, demesine gerek yok. O devirde medrese, okul hayatı yok gidip yetiyecek. Bunlar hep geze geze oluyor. Âşığın hocası halktır. İlham kaynaklarını esen rüzgarlar, çiçekler, güller, bülbüller, savaşlar, tekkeler, şenlikler oluşturur. Âşık gördüğüne çağırır.

E A: Âşık Sümmânî okuma yazma biliyor muydu sizce?

H Y: Okuma yazması yok. Okuma yazma bilmiyor, demeleri yanlış.

E A: Sizin mahlas almanız nasıl oldu?

H Y: Yazdığım şiirler başkalarınınki ile karışmasını diye dedemin Sümmânî olması hasebiyle Sümmânîoğlu mahlasını seçtim.

E A: Sizce bâde içme nedir, bâde içmeye inanıyor musunuz?

H Y: Ben bâde içmedim. Fakat bâde içmeye inanıyorum. Şimdiye kadar bana "bâde nedir" diyen olmadı. Bâde şerbettir. Allah'ın sana verdiği akla, zekâyâ inanıyor musun, o da öyle. Akli selimini kullanırsan aklını, zekânı geliştirirsin. Allah'ın Tekvin ismi vardır. Allah yaratandır, kul ise yapandır. Allah bizzat bâdeyi beyne nakşetmiş. Yani Allah vergisi olayı. Sevgiliyi göstermesi olayı hayal de olabilir gerçek de. Ölmeden önce ölen insanlar var, kalp gözüyle görenler var. Onlar o gözle görmüş olabilir.

E A: Kendisinden Sümmânî'nin bir müstezâtını okumasını istiyoruz. O da sazı olmadığı ve harırlıksız olduğu için sadece bir kıtasını okuyor:

Âşığa aşkın ateşi gör ne yâredir

Derde çâredir

Aşkı olmayan beyvâne bey bîçâredir

Amma avaredir

Daha sonra bizim için irticalen şu mısraları söylemiştir:

Hocam bizden arz ettin bu bir müracaat

Olsun münâcaat

Bizden size hatıradır bizden sonradır

Amma aradır

E A: Verdiğiniz bilgiler için çok teşekkür ediyorum.

Giriş

Türkiye dışında yaşayan Salur Oğuz boyunun halk kültürleri fazla incelenmemiştir. Onların ve Anadolu Salurlarının özellikle halk kültürlerinin incelenmesi halk kültürü veri bankasının zenginleştirilmesi ile kalmayıp akrabalık bağları su yüzüne çıkarılarak onların yad ellerde diğer kültürler bünyesinde erimemelerine de katkı sağlayacaktır. Salur halk kültürü çalışmalarının bir parçası olarak incelenen Lâdik Salurları bu bakımdan önem arz etmektedir.

Metin

Lâdik Salurları ilçenin Salur Köyünde yaşamaktadırlar. Köy, bir dönem 400 hane iken göç vermiş, daha sonra göçe katılanlardan dönenler olmuş, hane sayısı 200'e kadar düşmüş olmakla beraber bütün haneler her mevsim dolu değildir¹.

Lâdik Salurları Oğuz'un Üç Ok Boyundan Abidinoğulları ile Uzunoğullarından oluşmuştur². Bu inanç köyün bütün halkı tarafından paylaşılmaktadır.

Lâdik Salurlarında kız kaçırma ve kocaya kaçma şeklinde evlenme yöntemi hâlâ devam etmektedir. **Kan davası** eskiden sık görülürken şimdilerde pek yoktur³. Doğu Karadeniz halk dilinde kız kaçırma anlamında **kız çekme** kullanılır.

Lâdik Salurlarında **köpeğin** kurt gibi uluması ve yakın çevrede **baykuşun** görülmesi uğursuzluk alameti olarak bilinir⁴. Salurlarda da insanın üzerindeki sökülük ve kopuk düğme dikilmez, çocuğun üzerinden atlanmaz, boyu ölçülmez⁵.

Lâdik Salur Türkmenlerinde de bebeğe isim verilirken sağ kulağa **ezan** sol kulağa **kamet** okunur.

1 Kaynak kişi: Bülent Pişkin. 30 yaşlarında halk kültürü meraklısı, Lâdik Salurlarından, Salur halk kültürünün yemekleri, halk oyunları, gelenekleri, konusunda araştırmaları olan biri.

2 Kaynak kişi: Bülent Pişkin.

3 Kaynak kişi: Bülent Pişkin.

4 Kaynak kişi: Osman Aksoy. Köyün imamıdır, 17-18 yıldan beri bu köyde imamlık yapmaktadır. 45 yaşlarında halk kültürüne ve araştırmaya ilgili bir kimsedir.

5 Kaynak kişi: Osman Aksoy.

Belirli bir şenlik yapılmaz. Türk kültürü halklarda oldukça yaygın olan **ad toyu** pek bilinmez⁶.

Lâdik Salurlarında yürümede zorluk çeken çocuk için **köstek kesme** uygulaması yapılır. Bu uygulama, annesinin kucağına aldığı yürüyemeyen çocuğun ayağındaki bağı, camiden çıkan ilk cemaate kestirme şeklinde olur. Annenin elinde bir **yumurta** vardır. Bu yumurta bağı kesene verilir⁷.

Köstek kesme, uygulaması Anadolu kırsalında oldukça yaygındır. Bazı yörelerde uygulama biraz daha ayrıntılı yapılır. Anne o ana kadar konuşmaz, kösteğin kesilmesi için **üç yol ağzı** seçilir⁸. Yumurta etrafında da çeşitli inançlar oluşmuştur. Yumurta nazarlıklarda daha çok kullanılır. Sarıkamış yöresinde rafadan yumurta yenildikten sonra anne, çocuklarını "kabukları kırın öteki dünyada şeytan kırılmamış kabukla su verecekmiş gibi yaparak sizi aldatır" diyerek uyarır.

Lâdik Salurlarında, evlenmek isteyen genç erkek isteğini hissettirememiş ise arzusunu duyurabilmiş olmak adına babasını **ayakkabısını** onluk **çivi** ile evin **eşiğine** çakar. Pilava kaşık saplar, babasına teneke çalar⁹. Evlenme isteğinin duyurulmasının farklı yöntemleri de vardır. Teneke çalmak da olduğu gibi bunlar tepki yöntemleridir.

Lâdik Salurlarında da gelin, yeni evinin eşiğinden içeri girmeden evvel evin eşiğine **bal** ve **yağ** sürülür¹⁰. Anadolu kırsalında çok yaygın olan bu uygulama evin eşiğinden ziyade kapı pervazına yapılır. Bal sürülerek gelinin tatlı dilli ve yağ sürülerek de uyumlu olması dilenmiş olunur.

Lâdik Salurlarında gelinin başına yapılacak saçıda **buğday** ve **leblebi** olur¹¹. Saçıdaki bu tahıllar bereketi simgeler, tatlılık için saçıya şeker türü

6 Yaşar Kalafat, Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri, Ankara, 2010 s. 267-458.

7 Kaynak kişi: Osman Aksoy.

8 Yaşar Kalafat, Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri, Ankara, 2010 s.254-332.

9 Kaynak kişi: Osman Aksoy.

10 Kaynak kişi: Bülent Pişkin.

11 Kaynak kişi: Bülent Pişkin.

şeyler ve zürriyet dilemek için de elma koyulur. Saçındaki bozuk paralardan kapan bekâr kızların kismetlerinin açılacağına inanılır¹².

Gelin yeni evine gelip **şerbet** içildikten sonra “gelinin, damadı görmek istemediği” söylenir. Bunun üzerine bahşiş verilir. Şerbet içiminden sonra kaşık bükülür, bardak tabak kırılıp çatıya atılır¹³. Gelin yeni evine gelmeden de şoför “kapı açılmıyor” der **kapı parası** olarak bahşiş alır¹⁴.

Kırılan bardak türü kırıldığında ses çıkaran nesnelerin seçilmesi, görünmeyen kem güçlerin gürültüden rahatsız olup kaçacakları veya ölecekleri içindir. Kaşık bükme şeklindeki uygulama ile ilk defa karşılaşılıyor. Bacaya daha ziyade, çocukların düşen dişleri atılır¹⁵.

Lâdik Salurlarında gelini evinden çıkarabilmek için dala bağlanmış **yumurta**nın damat tarafından tabanca ile vurulması istenir. Düğünlerde düğün evinin bacası silah atılarak kaldırılır¹⁶. Bu uygulama benzerlerinde olduğu gibi atıcılıktaki mahareti ölçme yanında, silah atılarak da kem güçlerin yok edilebileceği inancı ile ilgilidir.

Lâdik **Karaabdâl** Köyünde düğünlerde davul zurna çalmak yasaktır. Gül Abdal Tekkesi davul çaldırmaz, silah attırmaz, sevmediği kimseyi tekkeye sokmaz, şeklinde inançlar vardır. Gül Abdal ile ilgili bir anlatıya göre Kıbrıs Savaşında Türk pilotun yakıtı biter. Pilot mecburi iniş yapmaya karar vermişken **Gül Abdal** görünür ve “inme devam et” der. Savaştan sonra pilot köye gelir ve Gül Abdal’ı ziyaret eder¹⁷.

Gül Abdal ile ilgili bu inanç oldukça yaygındır. Kökeni eski Türk inanç sistemindeki **Anamaygıl** inancına kadar uzanmaktadır. Günümüzde bu inanç, **Yeşil Sarıklılar** olarak yaşamaktadır. Mahi-

yeti atalar ruhu ve pir kültü ile izah edilmektedir¹⁸.

Buradaki bir inanca göre namazda secde edilen **yerlerin** kıyamet günü secde eden şahsa şahitlik edecekleri inancı vardır. Vakit namazlarında farz ve sünnetlerde cemaatin yer değiştirmesindeki amacın yeryüzünde secde edilmedik yerin kalmamasıdır¹⁹.

Cenazenin altına taşımak için giren şahsın cenazeyi **40 adım** taşınması gerektiği inancı vardır²⁰. Üç, yedi ve kırk gibi Türk kültürlü halklarda sık görülen formel/biçimsel sayılar doğal olarak Salur Türkmenlerinde de görülmektedir.

Lâdik Salur köyü için, dört tarafı türbe, denir. Bunlardan **Yarımlık Tekke/Fıtık Tekkesi**’nde fıtık tedavisi için hasta ağaçtan geçirilir. Bunun için ağaç dikine yarılar, hasta olan büyük veya küçük kimse oradan geçirilir. Sonra yarılan ağaç bezle bağlanır, yarık tutarsa hastanın şifa bulacağına inanılır. **Yarımlık** olarak tanımlanan rahatsızlık çocuklardaki doğumdan itibaren olan fıtıktır. Bu tedavi **ocaklı** kimse tarafından yapılmaktadır²¹.

Fıtık Tekkesine hasta çocuk getirildiğinde hasta sahibi, “Hüseyin Dede yüzü suyu hürmetine çocuğun yarıklığı geçsin” der. Şifayı verenin Allah olduğuna inanılır. Hasta tedavi olduğunda tekrar tekkeye getirilip Tekkedeki yetkili ve vergili kimse tarafından **3 defa** okunmalı ve evliyanın etrafında sağdan başlanılarak döndürülmelidir. Tedavisi bitmiş kimse varsa adağı onu keser. Bu tavafta çocuklar anne veya babasının kucağında dolandırılırlar. Ailede 4–5 ocaklı vardır. Halen ocakta hastalara Seyyit Ahmet Uzun bakmaktadır²².

Ocaklardan alınan **toprak/çöher** su ile çamur yapılılar yaraya çalınır/sürülür, sonra bu toprak kuruyunca temiz bir yere Fatiha okunarak atılır. Bu çamur yarık birleşinceye kadar elle bastırılıp sıkıştırılır²³.

12 Yaşar Kalafat, Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri, Ankara, 2010, s. 290.

13 Kaynak kişi: Osman Aksoy.

14 Kaynak kişi: Osman Aksoy.

15 Yaşar Kalafat, Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri, Ankara, 2010, s. 330.

16 Kaynak kişi: Seyit Ahmet Uzun, Salur Köyünden, Fıtık Tekkesinin Ocaklısı, 70 yaşlarında çiftçi.

17 Kaynak kişi: Seyit Ahmet Uzun.

18 Yaşar Kalafat, Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri, Ankara, 2010, s. 103–104.

19 Kaynak kişi: Osman Aksoy.

20 Kaynak kişi: Seyit Ahmet Uzun.

21 Kaynak kişi: Osman Aksoy.

22 Kaynak kişi: Seyit Ahmet Uzun. Salur

23 Kaynak kişi: Seyit Ahmet Uzun.

Lâdik Salur **Meşe Pınarı Tekkesine** göz hastalıkları için gelinir. Buraya şifa için gelenler gün doğmadan **3 defa** burada yüzünü yıkamalı. “El bizden şifa Allah’tan” denilip çeşmenin önündeki yalağa para atılır²⁴.

Lâdik Salur Aslantaş Köyünde de **pelüt ağacı**-nın dibinden çıkmakta olan su ile ilgili inançta da göz hastalıklarına iyi geldiği bu su ile 3 defa yüzün yıkanması gerektiği inancı vardır²⁵.

Lâdik Salur **Didiğin Tekke**: Burası geçmişte ölen çocukların defnedildiği bir ağacın bulunduğu yermiş. Zamanla o ağaç kesilmiştir²⁶.

Lâdik Salur **Musalla Taşı**: Eskiden cenazelerin konulduğu, askere gönderilen gençler için “Asker Dualama”nın yapıldığı, Cuma geceleri mum yakılan, kadınların daimi dua mekânlarından biri imiş. Burada bir evde toplu hâlde yanan çocukların yatmakta olduklarına inanılır. Anlatıya göre geçmişte aksakallı bir zat dar vakitte köye toplayıcı/dilenci görünümü ile gelir, bu şahsa 4 tek tohum verilerek kovulur o şahıs da “eviniz ocağınız yansın” demiş²⁷.

Lâdik Salur’da ayrıca yörede Aslantaş Köyündeki **Aslantaş Tekkesi** ve **Siğil Tekkesi**, vardır²⁸.

Tekkelerden ağaç kesilmez, keseni tekkenin gücü cezalandırır. Tekkeden yıkılmış ağaçları getiren kimsenin gördüğü **rüya** ile uyarılması üzerine hatayı yapan tövbe-kâr olmuştur²⁹.

Lâdik Salurlarında **yağmur duasına** çıkmadan evvel duaya katılacak cemaat tekkeleri grup hâlinde dolaşırlar. Dua merasimi için bir kurbanlık hayvan alınır köyün ünlü 4 tekkesi ve köyün etrafı dolandırılır ve kurban, caminin avlusunda kesilir. Kurban eti toplu yemekte köyce yenilir. **Yağmur namazı** toplu olarak kılınmaz, namaz duasında ellerin parmakları aşağı doğru normal duanın tersine tutulur³⁰.

Lâdik Salurlarında süttten kesilmiş ineğin tek-

24 Kaynak kişi: Seyit Ahmet Uzun.

25 Kaynak kişi: Seyit Ahmet Uzun.

26 Kaynak kişi: Osman Aksoy.

27 Kaynak kişi: Osman Aksoy.

28 Kaynak kişi: Osman Aksoy.

29 Kaynak kişi: Osman Aksoy.

30 Kaynak kişi: Osman Aksoy.

rar bol süt verir hâle gelebilmesi için Kavak Saralan köyündeki süt tekkesinden su getirilip ineğe içirilir³¹.

Lâdik-Salurlarında yolcunun arkasından **su** dökme inanç ve uygulaması vardır. Böylece yola konulan kimsenin kazaya uğramadan çabuk döneceğine inanılır³². Su, halk inançlarında aydınlığın, bereketin, kolaylığın, selametın simgesi olarak bilinir.

Lâdik-Salurlarında da kurtağzı bağlama uygulaması vardır. **Kurtağzı** bağlanırken bıçak bir nefeste İhlâs Süresi okunarak kapatılmalıdır³³. Kurtağzı bağlamak bir büyü türüdür. Yabandaki evcil hayvan çiftliğine döndükten sonra bağlanılan kurdun ağzı açılmaz ise beslenemeyip öleceği için bağlayan ve bağlatanın çok günah işlemiş olduğuna inanılır. Köpeğinde büyü ile ağzı bağlanılarak saldırması önlenilir, ancak onun mahiyeti daha farklıdır.

Lâdik Salurlarda avcının avda işi rast gitmez, avlanamaz ise silahının namlusundan içeriye çış yaparsa işlerin yoluna gireceğine inanılır³⁴. İnsan idrarında uğur hikmeti aranması kumarbazlarda da vardır.

DÜN GECE DEN KALAN BİR ŞİİR

İçimde ne varsa, yâr neler varsa,
Hep yarım yamalak, hep param parça...
Senden bana kalan, ne var ne yoksa
Bir buzlu cam gibi, yap param parça.

Bu sevda küllenmiş, kimseler yakmaz
Sevdamız bin parça, gönül bin parça...
Ben, beni anlatsam, kimse anlamaz
Sözler param parça, gözler bin parça.

Duvarlar geliyor, üstüme benim
Geceler bin parça, gün param parça...
Bir mezarlık oldu, günlüm sevdiğim
Toprağım bin parça, taş param parça.

Mehmet Şükrü BAŞ

31 Kaynak kişi: Osman Aksoy.

32 Kaynak kişi: Bülent Pişkin.

33 Kaynak kişi: Osman Aksoy.

34 Kaynak kişi: Bülent Pişkin.

Türkiye'mizin ateş çemberinden geçtiği bir dönemi yaşıyoruz. Her taraftan sıkıştırılıyoruz. Dün Bulgaristan, Bosna - Hersek, Kıbrıs, Azerbaycan; bugün Irak, Suriye ve iç güvenliğimiz ve vatanın birlik ve bütünlüğü gibi hayati meseleler gündemi doldururken kimi komşu ülkeler -tabiatıyla halkı değil- idarecilerinin bize karşı yersiz ve yanlış, menfî politikalar gütmeleri; özellikle Ermenistan'ın -2015 yılı içinde olmamız hasbiyle- bilhassa Hristiyan âlemini arkasına alarak haddini bilmez bir eylem içinde olduğu bir sırada dış dünyanın Sevr iştihaalarının yeniden gündeme gelip kabardığı, maddi manevi iç gailerle uğraştığımız esnada, hele çok yakın geçmişte Londra civarında bir şatoda, bütün dünya Türkiye uzmanlarının bir araya gelerek iki gün üst üste Türkiye'yi teşrih / ameliyat masasına yatırarak istikbalini / geleceğini hesaba katarak yorumlarda bulunup köstekleyici tedbirlerin düşünüldüğü bir ortamda millî birliğin önemi bir kat daha ehemmiyet arz ediyor. Ama merak etmeyin hesapları tutmayacak. Türkiye'nin içte ve dışta maddi manevi yükselişine set çekemeyecekler. Ay yıldızlı bayrağımız yeniden yükselecek. Eski şevketini tekrar kazanacak inşallah. Onlar istemeseler de.

İstiklâl Savaşı'nı zaferle sonuçlandırmamızın çok sebeplerinden başta gelen iki ana veçhesi vardır: Bir: Dışta birlik arayışları. İki: İçte birlik temennisi ve temini. Bu ikisi, hem millî mücademizin hazırlayıcısı ve başlatıcısı olmuş hem de İstiklâl Harbi boyunca önemlerini koruyarak milleti hür ve bağımsız günlerine ulaştırmış, geleceğe giden yolumuzu da aydınlatır olmuştur.

Nitekim Birinci Cihan Harbi sonunda Suriye ve Irak; Osmanlı İmparatorluğunun birlik ve beraberliğini bozduklarına pişman olmuşlar ve bu davranışlarının kendilerini Batılı devletlerin emperyalist kucaklarına atacağını çok geçmeden fark etmişler, tekrar bize teveccüh edip yönelmişlerdi. İngilizlerin Dar'ül-Hilafe yani hilafet merkezi olan İstanbul'u işgalleri, âlem-i İslâm'ı galeyana getir-

miş. Mesela Hindistan Müslümanları ayaklanmış, dışta birlik olmanın numune-i imtisali / örneği olmuşlar, İngilizleri endişeye sevk ederek üzerimize daha fazla gelmelerini frenlemişlerdir.

Velhasıl bu birlik, âlem-i İslâm'ı yanımızda görenleri düşündürdü. Baktılar ki yirmi ölüp üç yüz dirileceğiz, üstümüzdeki baskıları hafifletmek zorunda kalmışlardır. Kaldı ki Mustafa Kemal'in millî mücadele başında Ankara'da beyne'l-İslâm -İslâm uluslar arası- bir kongre yapmak istemesi, dışta birlik ihtiyacının Ankara'da 23 Nisan 1920'de TBMM'yi açması ise içte birlik zaruretinin somut göstergeleridir.

Atatürk, gençliğine hitabesinde "Birinci vazifen Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyeti'ni ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir!" derken de bu neticeye evvel emirde birlik ve beraberlikle ulaşılabildiği için, dolaylı olarak birlik ruhuna temas edilmekte ancak yine bu birlik bilinci muhafaza edilmek şartıyla istiklâl ve cumhuriyetin ilelebet muhafazasının mümkün olabileceği nazara verilmektedir.

Cumhuriyet'in Onuncu Yıl Nutku'nda "Bu kutlu güne kavuşmanın, en derin sevinci ve heyecanı içindeyim." dedikten sonra "Bundaki muvaffakiyeti Türk Milleti'nin ve onun değerli ordusunun bir ve beraber olarak azimkârane yürümesine borçluyuz." der. Devamında "Fakat yaptıklarımızı asla kâfi göremeyiz. Çünkü daha çok ve daha büyük işler yapmak mecburiyetinde ve azmindeyiz. Geçen zamana nispetle, daha çok çalışacağız. Daha az zamanda, daha büyük işler yapacağız. Bunda da muvaffak olacağımıza şüphem yoktur. Çünkü Türk Milleti, *millî birlik ve beraberlikle* güçlükleri yenmesini bilmiştir." (Atatürk, Türk Gencinin El Kitabı, Başbakanlık Basın-Yayın Genel Müdürlüğünce Derlenmiştir. 3. Basılış, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul-1973, s. 9-10.)

Bunun içindir ki düşmanlarımız, her şeyden evvel, bizi birlikten mahrum etmenin yollarını hep arar olmuşlardır. Nitekim Kahire'de Osmanlı Paşa-

sı İngiliz komutanına sorar:

“Şu anda Kahire’ye doğru bir Osmanlı ordusunun gelmekte olduğunu duysanız ne yaparsınız?”

“Ne mi yaparız, tabii ki kaçarız! Deli miyiz biz çarpışacak kadar. Ama biz, İstanbul’un başını öyle ağrıtır, iç gailelerle, iç çekişmelerle onu öyle meşgul ederiz ki Kahire’ye ordu sevk edecek imkânı ona asla vermeyiz!”

M. Kemal yine bir sözünde şöyle der “Beni seven arkadaşlarıma tavsiyem şudur: ‘Şahsınız için değil fakat mensup olduğunuz millet için *el birliğiyle* çalışalım. Çalışmaların en yükseği budur.” (age., s. 17)

Zaten inancımız da bunu âmirdir: “Allah’ın rahmeti topluluk yani birlik, beraberlik içinde olanların üzerinedir.”

“Bilelim ki kazandığımız muvaffakiyet (başarı), milletin kuvvetlerini birleştirmesinden ileri gelmiştir.” (age., s. 18)

Hakikaten, İstiklâl Savaşı’nın en büyük hazırlığı, halkın birlik ve beraberliğini teminde çekilen güçlüktür. Nitekim İstanbul’daki idareci zümreden ve bir kısım samimî fakat muhakemesiz aydınların menfi tutum ve davranışları, bir kısım halkı tereddütlere sevk etmiş, Ankara’nın işini zorlaştırmıştı.

Nitekim Millî Mücadele’nin Meclis’le işe başlamasının çok önemli sebeplerinden biri de birlik ve beraberliğin sağlanmasına en büyük katkıda bulunacağını bilincinde olunmasıdır. Bundan dolayıdır ki İstiklâl Savaşı’nın hazırlık döneminde M. Kemal Paşa; öncelikle millî birlik ve beraberliği sağlamıştır. Milleti aynı ortak amaç etrafında birleştirmeyi gerçekleştirmeden, yani kalbî, dimağî ve manevî ittihat ve birliği sağlamadan Kurtuluş Savaşı’nı topyekûn başlatmamıştır. Gerçekten bağımsızlığımızın kazanılmasında birlik olma duygusu başrolü oynamıştır.

“Eğer aynı muvaffakiyetleri, zaferleri ileride de kazanmak istiyorsak aynı esasa dayanalım, aynı yolda yürüyelim.” (age., s.18) diyerek de birlik ve beraberliğin milletin istikbâline yönelik hayat yolunda, önemini hiç kaybetmeyen bir ışık olduğuna dikkatleri çekmiştir.

Birlik ve beraberliğin ehemmiyeti tarihimiz boyunca hep hissedilmiş, bilinmiş ve korunması yolunda hassasiyetle durulmuş ve millet; âdeta bu hususta teyakuz durumuna getirilmiştir. Nitekim Yavuz Sultan Selim, Anadolu birliğinin temininde çekilen sıkıntıları ve bu uğurda -fisebillah- akan kanları çok iyi bildiğinden âdeta vasiyeti hükmünde olan şu dörtlüğü bize yol gösterici bir yâdigâr olarak bırakmıştır:

“İhtilâf u tefrika endişesi,

Kuşe-i kabrimde hattâ bîkarar eyler beni.

İttihatken; savlet-i a’dayı def’a çaremiz.

İttihat etmezse millet; dağdar eyler beni.”

Yani demek istemiştir ki benden sonra milletin bölük pörçük olması, bölünme endişesi, kabrimde dahi beni rahatsız eder. Düşman saldırısını def’ etme çaresi; birlik ve beraberlikten geçerken millet, bir ve beraber olmazsa, ciğerim dağlanır benim.

Osmanlı İmparatorluğu’nun dağılmasında cehalet yüzünden birlik ve beraberlikten yoksunluğun başrolü oynadığını çok iyi bilen koca Âkif de bunu çok veciz bir beytiyle dile getirmiştir:

“Girmeden tefrika bir millete düşman giremez.

Toplu vurdukça yürekler; onu top sindiremez.”

Bunun böyle olduğunu M. Kemal “Milletimiz tek bir vücut gibi gösterdiği sarsılmaz birlik ve gayret sayesinde başarıya ulaşmıştır.” (age., s. 22) sözleriyle teyit eder.

Millî birliğin tesisinde, halk ile aydın arasındaki fikir alış verişinin zaruretine de inanan Atatürk “Başarılı olmak için aydınlarla halkın düşünce ve gayesi arasında bir uygunluk olması gerekir. Yani aydınların halka telkin edeceği ülküler, halkın ruh ve vicdanından alınmış olmalı.” (Hakimiyet-i Milliye, 26.3.1923 age., s. 23 - 24) der. Ve demek ister ki hiçbir şey, halka rağmen olmamalı. Halka ters düşmemeli. Halkı hor görmemeli. Çünkü bu millî birlik ve beraberliğin temel taşıdır. Büyük liderler halkı, arkasından gelmeye inandırmış ve ikna etmiş olanlardır.

Millî birlik, M. Kemal’ce o kadar hayâtîdir ki

onu millî bir ülkü hâline getirmemizi ister: “Millî birlik duygusunu mütemadiyen ve her türlü vasıta ve tedbirlerle besleyerek geliştirmek millî ülkü müzdür.” (age., s. 29)

Çünkü “Birlik ve beraberlik içerisinde yaşamak, büyük bir ibadet olduğu gibi, tefrikaya (bölünmüşlüğe) düşmek ve birliği yıkmak da büyük bir vebal(ve günah)dir. Bunun için İslâm, şiddetle onu yasaklamıştır. Hz. Peygamber şöyle buyurur: ‘Birlik, mümin (iman ve inanç sahibi) olan âmirinin sözünü dinlemek, emrine itaat etmek(tir). Bir kimse bir karış kadar cemaatten (topluluk ve topluluktan) ayrılırsa İslâm halkasını boynundan çıkarmış olur. Meğerki tövbe edip dönerse (yine) bir kimse cahiliyet davasında (yani ırkçılık, bölgelilik davasında) bulunsa o, namaz kılp oruç tutsa ve Müslüman’ım, dese bile Cehennem’de diz üstü çökecek olanlardan olacaktır.” (Ebu Davud, Tirmizî) -Halil Güneç- (İslâm’da Birlik, Mehmed Kırkinci, İstanbul-1987, s. 89)

“Kat’iyyen bilmeliyiz ki, iki parça hâlinde yaşayan milletler zayıftır. (Nitekim büyük bir İslâm âlimi ‘İki pehlivan kavga ederken, bir çocuk ikisini de dövebilir.’ demiştir.) Çocuklarımıza ve gençlerimize vereceğimiz tahsilin hududu ne olursa olsun, onlara esaslı olarak şunları öğreteceğiz:

1) Milliyetine,

2) Türkiye Devletine,

3) Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne düşman olanlarla mücadele lüzumu.” (Atatürk, Türk Gençinin El Kitabı, Başbakanlık Basın-Yayın Genel Müdürlüğünce derlenmiştir. 3. Basılış, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul-1973, s. 31)

1) Milliyeti biraz açmak gerekirse deriz ki: Dil, din bir ise millet birdir. Din bir ise, millet yine birdir. Çünkü doğuş değil oluş asıldır. Napolyon, Korsikalı ama kendisini Fransız hissetmiştir. Halbuki büyük ihtimalle Arap asıllıdır. Stalin, Gürcü’dür. Fakat kendisini Rus bilmiştir. Nitekim Hz. Peygamber’in bir sözü var: “Sizlerin milliyeti, ana ve babanızdan dolayı değil, konuştuğunuz lisanından ötürüdür.” (İslâm’da Birlik, Mehmed Kırkinci, İstanbul-1987, s. 59)

2) Türkiye Devleti’ne gelince, Türkiye bir ilticagâhtır. Her başı ağrıyan millet Türkiye’de nefes alıyor. Her başı sıkışan millet, ‘Türkiye’ diyor. Bunun neden böyle olduğunu, Doğu menşeli büyük bir İslâm âlimi Batılı gazetecilere verdiği cevapta, pek güzel ve veciz bir şekilde ortaya koyar. 1913 tarihinde, Edirne’nin kurtuluşuna talebeleleriyle katılarak fiilen mücadele veren o zata yabancı gazeteciler sorar:

“Sen Doğu’dansın! Burası Türkiye’nin batısında bir Türk şehridir. Üstelik bu devlet Türk Devleti’dir. Bu devletin safında senin işin ne?”

Cevap verir: “Evet, bu devleti Türkler kurmuşlardır. Fakat İslâm esası üzerine kurmuşlardır. Bu devlette liyakat asıldır. Şayet bu devlet yıkılırsa, sadece mazlum Müslüman milletler değil, Müslüman olmayan mazlum milletler de büyük bir dayanaktan mahrum kalır. İşte ben bu yüzden bu devletin safındayım.”

3) TBMM ise, küçük bir Türkiye’dir. Kalbgâhidir. Kalp durursa sıhhat gittiği gibi, Meclis’in işlemediği yerde de millet suskun, durgun ve en büyük hayati uzvu meflûç / felçli bir hâldedir. Âdeta bitkisel bir hayata mahkûm edilmiş gibidir. Zira Meclis meşveret ve danışmanın yapıldığı, istikbâle yönelik yolun aydınlatıldığı bir ışık rehberdir.

Bu bakımdan M. Kemal “Fertleri bu mücadele sebepleri ve araçlarıyla mücehhez olmayan milletler için yaşama hakkı yoktur.” (Atatürk, Türk Gençliğinin El Kitabı, Başbakanlık Basın-Yayın Genel Müdürlüğünce derlenmiştir. 3. Basılış, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul-1973, s. 31) demektedir.

TBMM’nin mahiyet, ehemmiyet, işlev ve fonksiyonları bakımından ise şunları söylemektedir:

“Memleketin mukadderatında yegâne salâhiyet ve kudret sahibi olan Büyük Millet Meclisi, bu memleketin nizamı için dahilî ve haricî emniyet ve masuniyeti için en büyük makamdır.”

“Büyük millî dertler şimdiye kadar ancak Büyük Millet Meclisi’nde şifa buldu. Gelecekte de

yalnız orada katî tedbirlerini bulabilecektir.”

“Türk milletinin muhabbet ve merbutiyeti (bağlılığı) daima Büyük Millet Meclisi’ne müteveccih (yönelik) oldu ve daima oraya müteveccih olacaktır.”

“Hakikatte unutulmamalıdır ki gerçek hâkim olan ve her şeyi idare eden makam, Türkiye Büyük Millet Meclisi’dir.”

“Millet, mukaddesatını doğrudan doğruya eline aldı ve millî saltanat ve hâkimiyetini bir şahısta değil, bütün fertleri tarafından seçilmiş vekillerden kurulu bir yüksek mecliste temsil etti.” (Atatürk Diyor Ki, Millî Eğitim Bakanlığı Yayımı, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul – 1980, s. 35 - 36)

Bu izahlar karşısında Meclis’in, layığı veçhiyle çalışmadığını söyleyeceklere karşı deriz ki: Kişiler fâni, müesseseler bakidir. Uygulamadaki aksaklıklar ve kişisel hatalardan ötürü müesseseye karşı çıkmamalı, iyi bir müessese ehil olmayan ellerde, geçici olarak kendinden umulan ve bekleneni tam olarak vermeyebilir. Fakat uzun vâdede güzel sonuç ve uygulamalar müessesesindedir.

“Bizim dünya nazarında en büyük kuvvet ve kudretimiz, yeni şekil ve mahiyetimizdir.” (age., s. 47) Yani “Hâkimiyet bilâ kayd ü şart milletindir.” hükmünden sonra “Büyük Millet Meclisi’nin terbiye edici ve kahredici eli.” (age., s. 51) diyerek Meclis’in sadece karar mercii değil, aynı zamanda tatbik ettirici, yani icra yönünün bulunduğunu da belirtir.

M. Kemal, birlik ve beraberliğin kalkınma boyutuna da dikkati çeker:

“Baylar, artık vatan imar istiyor, zenginlik ve refah istiyor, ilim ve mârifet, yüksek medeniyet, hür fikir ve hür düşünce istiyor. Şeref, namus, istiklâl, hakikî varlık, vatanın bu taleplerini tamamen ve hızla yerine getirmek için esaslı ve ciddî bir suretle çalışmayı emreder.” (age., s. 23)

Ve böyle derken -zımnen / dolayısıyla- bütün bunlar ancak birlikte olur demek istemiştir. Çünkü birbirimize emniyet ve güvenin olmadığı yerde iş görülemez, bir şey yapılamaz.

Nitekim yeni hedeflerinin planlandığı plat-

forma da yine onun deyişiyle “Milletimiz tek bir vücut gibi gösterdiği sarsılmaz birlik ve gayret sayesinde başarıya ulaşmıştır.” (age., s. 23)

“Büyük millî disiplin okulu olan ordunun...” (age., s. 37) derken de disiplinin birlik demek olduğunu vurgular. Çünkü disiplinli olmak, büyük ve güçlü bir birlik hâsıl eder. Bu bakımdan disipline, birlik olmanın organize şekli, diyebiliriz.

“Unutulmamalıdır ki milletin hâkimiyetini bir şahısta veyahut mahdut eşhasın (şahısların) elinde bulundurmakta menfaat bekleyen cahil ve gafil insanlar vardır.” (age., s. 47)

Bu sözüyle M. Kemal, idarede birlik, yani memleketi birlikte yönetmek vardır, demek istiyor ki işte cumhuriyet ve demokrasi, bir bakıma ülkeyi birlikte idare etmenin de adıdır.

“Bütün bunların üstünde her şeyin olması sayesinde hüsnüniyetin inkişaf edeceğini ve hayatî meseleler üzerinde hüsnüniyet sahibi insanların daima ekseriyet teşkil edeceklerini kabul etmek muvafık olur. Çünkü, ‘Her zaman dünyanın yarısını ve bir zaman dünyanın hepsini aldatmak mümkündür. Fakat bütün dünyayı her zaman aldatmak mümkün değildir.’ ” (age., s. 54)

Demek ki birlik olunca aldatılmaz ve aldanmayız. Yani tek başına hareket eden aldanabilir ama birlikte hareket eden, birbirleriyle meşveret ve danışmada bulunanlar şahs-ı mânevî oluştururlar ki, şahs-ı mânevî aldatılamaz. Çünkü “Çıkar a’sâr-ı rahmet, ihtilâf-ı re’y-i ümmetten.” Rahmet eserleri / doğru görüş ve doğru yol, halkın görüşlerinin karşı karşıya gelerek fikir alış verişi neticesinde, düşüncelerin tenkit süzgecinden geçerek ayıklanması sonucunda ortaya çıkar.

M. Kemal, başımıza gelenlerin temelinde, her zaman birliğe gitmek isteğimizin bulunduğunu söyler:

“Büyük ve hayali şeyleri yapmadan, yapmış gibi görünmek yüzünden bütün dünyanın düşmanlığını, garazını, kinini, bu memleketin ve milletin üzerine çektik. Biz Panislamizm (İslâm birliği) yapmadık. Belki, ‘yapmıyoruz, yapacağız’ dedik. Düşmanlar da ‘yaptırmamak için bir an ev-

vel öldürelim' dediler. Panturanizm (Türk birliği) yapmadık, 'yaparız, yapıyoruz' dedik. 'Yapacağız' dedik ve yine 'öldürelim' dediler. Bütün dâvâ bundan ibarettir." (age., s. 60)

Bugün de, Adriyatik'ten Çin seddine akın değil, fetih değil, taarruz hiç değil, kalp ve gönüllerde, birlik beraberlik içinde olalım, kültürel yakınlığımızdan istifade edelim, birbirimizden yararlanalım, dedik. Yai henüz yapmadık, yapacağız dedik. Hemen Ermeni'yi harekete geçirdiler. Rusya başta olmak üzere, bütün komşularımız, içte ve dışta, âdeta hayatı bize zehir etmeye başladılar.

Burada bir hatırıya yer vermeden geçemeyeceğim: Alanya'da resmen görevli bir arkadaş, bir yolculuk esnasında, bir Alman görevlisiyle yan yana düşer. Alman, ondan Türkiye'nin durumunu sorar. Bizimki soruyu geçiştirmek ister ve hatta menfi bir cevap verir. Avrupa için, Türkiye'den endişelenecek bir husus olmadığını, Türkiye'de maddeten ve manen fazla bir ilerleme olmadığını söyler. Alman, "Yooo. Hayır!" der ve çantasını açarak, bir yığın raporu çıkarır ve Türkiye'de ne var ne yok, ne yapılıyor, ne kadar imam-hatip lisesi, ne kadar ilahiyat fakültesi, ne kadar Kur'an kursları olduğunu, Türkiye'de ne kadar cemaat olduğunu, bunların faaliyetlerini, neler okuyup, neler yaptıklarını vs. birer birer sayar döker. Bizimki bu durum karşısında, biraz da kızgınlıkla sorar:

"Peki ama der, size ne bundan?"

Alman, gayet sakin cevap verir:

"Bize ne mi? der, biz asırlarca Osmanlı'nın nefesini ensemizde hissettik, onun için Türk gençliğinin attığı adımları yakından takip ediyoruz ki zamanı gelince, gereken tedbirleri alabilelim!"

Görülüyor ki dün de bugün de hangi konuda birlik ve beraberliğe gitmek istemişsek içte ve dışta Batı'nın engelleriyle karşılaşırız. Demek birlik ve beraberlik, öyle hayatı bir iksir ki yapamayalım, diye neler yaptılar. Hep beraber yaşıyoruz. İçte dışta yaptıkları ve hattâ yapacakları ortada. Öyleyse, her konuda birlik ve beraberlik en büyük düstur ve şiarımız olmalı. Onların rağmına. Onlar istemeseler de.

Tıpkı Rus elçisinin dediğini yapmayarak başarı gösteren Osmanlı paşası gibi. Bilirsiniz, her işinde muvaffak olan Paşa'ya sorarlar:

"Muvaffakiyetinizin sırrı nedir?"

Cevap verir:

"Bir işe karar vermeden önce, doğru Rus elçisine gidiyor ve ona danışıyorum. O ne derse aksini yapıyorum! İşler de yolunda gidiyor."

Günümüzde, bilhassa büyük devletler, savaşı zaferler peşinde. Silahları tefrika. Böl, parçala, yut! Buna karşı panzehirimiz ittihat / birlik ve beraberlik olmalı. Büyük bir İslâm âliminin dediği gibi, en büyük üç düşmanımızdan biri olan ihtilâf / aramızdaki anlaşmazlıklar, ihtilâfın panzehiri olan İttihadı, birlik ve beraberliğimizi engelliyor, aksatıyor, maalesef yavaşlatıyor. Buna da sebep, o üç düşmandan ikincisi olan cehalettir ki onun da panzehiri bilgi ve ilimdir.

Öyleyse ilimle cehli giderip birlik ilacıyla tefrika / bölük pörçük olma hastalığını tedavi etmeliyiz.

Teşhis, tedavinin yarısıdır, derler ki çok doğrudur. Millî Mücadele'nin yarı zaferi de teşhisle sağlanmıştı. Teşhis ise birlik ihtiyacı ve bunun gerçekleştirilmesiydi. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin toplanmasıyla bu yerine getirildi. Sonrası malum.

"Yurtta sulh, cihanda sulh"un (age., s. 71) gerçekleşmesi de içte dışta birlik ve beraberliğin olmasına bağlı değil mi? Çok irdelenen bu söz, aslında bir gerçeğin ifadesidir. Bu söz, pasifliğin, kabuğuna çekilmenin değil, içte dışta sulh ve sükûnun bunu sağlayacak olan birlik ve beraberliğin özlem, ihtiyaç ve zaruretini ortaya koyar.

Kısacası içte dışta fertlerin ve milletlerin birbirlerine karşı bigâne kalamayışlarının haklı bir isteği, bunu gerçekleştirmek ise:

"Hazır ol cenge, eğer ister isen sulh u salâh."

beytinde vafedilen uyanıklığın dolaylı şekilde ele alınmasından başka bir şey değildir. Çünkü yine onun deyişle:

"Gözlerimizi kapayıp tek başımıza yaşadığımızı farz edemeyiz. Memleketimizi bir çember içine

alıp dünya ile ilgisiz yaşayamayız.” (Atatürk, Türk gencinin El Kitabı, Başbakanlık Basın-Yayın Genel Müdürlüğüne derlenmiştir, 3. Basılış, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul-1973, s.70)

“Bugün dünya milletleri, aşağı yukarı akraba olmuşlardır ve olmakla meşguldürler. Bu itibarla insan, mensup olduğu milletin varlığını ve saadetini düşündüğü kadar, bütün cihan milletlerinin huzur ve refahını düşünmeli ve kendi milletinin saadetine ne kadar kıymet veriyorsa bütün dünya milletlerinin saadetine hâdim olmağa elinden geldiği kadar çalışmalıdır. Çünkü dünya milletlerinin saadetine çalışmak diğer bir yoldan kendi huzur ve saadetini temine çalışmak demektir. Dünyada ve dünya milletleri arasında sükûn, vuzuh ve iyi geçim olmazsa bir millet kendisi için ne yaparsa yapsın huzurdan mahrumdur. Beşeriyetin hepsini bir vücut ve bir milleti bunun bir uzvu addetmek icap eder. Bir vücudun parmağının ucundaki acıdan diğer bütün aza müteessir olur. Dünyanın filân yerinde bir rahatsızlık varsa, “Bana ne?” dememeliyiz. Böyle bir rahatsızlık varsa, tıpkı kendi aramızda olmuş gibi, onunla alâkadar olmalıyız. Hâdise ne kadar uzak olursa olsun bu esastan şaşmamak lâzımdır. İşte bu düşünüş insanları, milletleri ve hükümetleri hodbinlikten (bencillikten) kurtarır. Hodbinlik şahsi olsun, millî olsun daima fena telâkki edilmelidir.” (Atatürk'ten Düşünceler, Ord. Prof. Enver Ziya Karal, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul-1986, s. 137-138) Bu sözler yurttaki birlik ve beraberlik isteğinin dışı da yansıması gerektiğini vurgular, “Yurtta sulh, cihanda sulh.” sözünü de açıklar.

Nitekim meşhur müfessir (Fahreddin-i Razi) Tefsir-i Kebir’inde “Din ve iman müstesna tutulmak kaydıyla bir Müslüman’ın bir gayr-i müslimi hafife almasını, ona karşı böbürlenmesini câiz görmemekte ve insanların iman ve küfür haricinde, diğer övülen sıfatlar itibariyle müşterek olduğu”nu ifade etmektedir. (Fahreddin-i Razi, Tefsir-i Kebir, c. 28, s. 138) (İslâm’da Birlik, Mehmed Kırkınıcı, İstanbul-1987, s. 84)

“Malûmdur ki bir bedende, bütün azaların bir tek ruha bağlanmasıyla birlik hâsıl olur, vücut

kuvvet bulur ve sıhhat kazanır. Bedendeki azaların vazifeleri, yapıları, fonksiyon ve hususiyetleri ayrı ayrı oldukları hâlde, tamamı bir tek ruha bağlıdır. Ondandır medet alır. Onun namına hareket eder. Vazifeleri birbirinden ayrı olan bütün bu azaların muvaffakiyetleri, bir tek ruhu kabul etmelerine ve ona bağlanmalarına vabeste (dayanmakta)dir.

“O tek ruhu kabul etmeyen, ondan intisabını (nispet ve bağı) kesen aza mefluç (felçli)tur. Demek ki vücudun birliği, ruhun birliğinden gelmektedir. Ruhun bu birleştirici ve hayati fonksiyonunu hiçbir aza yüklenemez ve kendisini onun yerine koyamaz. Mesela “göz” olmazsa, vücut mevcudiyetini noksanıyetle de olsa devam ettirebilir. Ama ruh olmazsa, artık vücudun varlığından söz edilemez. Her bir aza, ruhun hayat ve feyzinden nasibini almakla memnun ve mesut olur. Her azanın kendi uhdesine (payına) düşen vazifeyi yapmasıyla hâsıl olan semere (sonuç)den, şereften, kemalden, bütün azalar hisselerini ayrı ayrı alırlar. Meselâ bütün azalar müdebbirane (tedbir alıcı) bir aklın tefekkür ve temkininden fayda gördükleri gibi, her bir azanın kendi vazifesini lâıyıkıyla yapmasından da akıl müstefid (faydalanmış) olur.

“Bir millet de bütün efradı (fertleri), bütün sınıf ve tabakaları ve bütün müesseseleri ile bir vücut gibidir. Onların hayat, ittihat, devam ve bekaları da hepsini ihata edebilecek (kuşatacak) ‘mukaddes bir mefhum’a bir ‘şahs-ı manevi’ye bağlanmalarıyla mümkün olur. İşçiler-işverenler, köylüler-şehirliler, hocalar-talebeler, hâsılı bütün içtimaî sınıflar, o şahs-ı manevinin birer azaları hükmündedirler.

“Biri dimağı ise diğeri kalbi, biri gözü ise diğeri ayağıdır. İşte bütün bu azaların huzur ve sükûnunu, ittihat ve tesanüdünü (dayanışmasını) temin etmekle, hayat-ı umumiyenin ahenk ve intizamını din (inanç) tesis eder. Dinin bu fonksiyonunu mesela ‘ilim’ yüklenemez. Çünkü, cemiyetin bütün fertlerinin âlim olması düşünülemez. ‘Kavmiyetçilik’, ‘ırkçılık’ da yüklenemez. Çünkü kavmiyetçilik ihtilâfın menşeidir, ittihat ve imtizacı (uyuşmayı) tesis edemez.

(Hele Doğu’da hiç kuramaz. Çünkü yine bü-

yük İslâm âliminin dediği gibi, ekser enbiyanın şarkta, ekser feylesofun garpta gelmesi, kader-i İlâhînin bir remzidir ki şarkta hükümferma olan dindir. Doğuda hükmedecek olanlar, dindar olmasalar da dindarlara hürmetle mükelleftirler.)

“Bu fonksiyonu, ‘meslek birliği’ de yüklenebilir. Çünkü cemiyetin bütün fertlerinin işçi, çiftçi, mühendis yahut doktor olmaları da tasavvur edilebilir. Kısacası, bir milleti meydana getiren hiçbir organ, kendi unvanını, vasfını şahs-ı manevisini millete ‘ruh’ yapamaz. Ama bütün bu organlar, o mukaddes rûhu kabul edebilir ve ona bağlanabilirler.

“Herkes ‘Allah’ımız bir, Rabb’imiz bir, Halik’ımız bir, Mâbud’umuz bir, dinimiz bir, vatanımız bir, milletimiz bir...’ diyebilir. İçtimaî merkez olan havastan (aydından), içtimaî muhit olan avama (halka) kadar herkes, aynı mabet içinde toplanabilir. Bir tek dinin (inancın) çatısı altına girebilir. Demek ki bir milletin ruhu, ancak din (inanç) ile olabilir. Bu ruhun müessiriyetinin (tesirinin) kalma-dığı mıntıkalarda felç baş gösterir.

“Bugün, birçok içtimaî uzvumuz, hayatiyetini kaybetmiş, çalışamaz hâle gelmişse araştırıldığında, temelde dinî hissiyatın o uzuvlarda ihmal edilmiş olduğu görülecektir.

“(İşte inanç) insanların hem nefislerini hem kalplerini hem ruhlarını hem akıllarını tatmin ederek onları faziletten saadete, saadetten kemalata (olgunluğa) ulaştırır.

“Malumdur ki ilim, insanların sadece müte-hassıslarına hitap ettiği hâlde, din, avam (halk) ve havas (aydın), bütün bir cemiyete feyzini neşreder. Böylece milletin birlik ve beraberliği gerçekleşmiş olur. Fakat avamı (halkı) mütedeyyin (dindar), havassı (aydını) dine lâkayt (kayıtsız) olan memleketlerde, avamda (halkta), havassa (aydına) karşı hürmet ve itaat; havasta (aydında) ise avama (halka) karşı şefkat ve merhamet kalmaz! Birlik ve beraberlik de dumura uğrar, körleşir.” (age., s. 136 -142)

Velhasıl, bir makinenin bütün aksamı çalışırsa bir vücudun her uzvu sıhhatliyse, bir memleketin de bütün müesseseleri düzgün işlerse ancak fonk-

siyonlarını verimli bir şekilde yerine getirebilir. Birinde baş gösterecek bir aksaklık, bütüne yansır ve onu mefluç kılar.

Madde planında böyle olduğu gibi, manada da durum bundan farklı değildir. Birlik ve dirliği bozulan toplumlar kaosa sürüklenir, başı çok ağrır ve hatta varlık ve mevcudiyeti hayati tehlikelere açık ve giriftar olur. Öyleyse:

“Nefis her şeyden ednâ / aşağı, vazife / görev her şeyden a’lâ / üstün.” demeli, bütüne hâle getirici söz ve davranışlardan hâzır etmeli / kaçınmalı, birlik ve beraberliğimizi her şeyin üstünde tutmalıyız.

KELÂM-I TEESÛR

Şu dünyanın gündemini, kestiremez olduk heyhat!
Suçlular pir-ü pak olmuş, kabul etmiyor kabahat

Rabbimden dileğim odur, Müslim’e(!) muhtaç etmesin
Gayrimüslimleri ise baş üstüme taç etmesin

Nakış nakış ders veriyor, Cenab-ı Hakk’ın sanatı
Tepindikçe çöküyoruz, kirletmişiz kainatı

Baştan sona şüphe dolu, kim vurulur ki bu tavra?
İnsanlık ölmedi amma ruhu terk etmiş kadavra

Adil, gönülden yansıyan, muamelat ne hoş olur
Kervan geri döner ise topal eşekler baş olur

Ne diyebilirsiniz ki iradesi noksan kaçır
Gerçek kovalanıp durur, her gün başka yere kaçır

Bu zamanda çok yorulma, arama dostun merdini
Atlamış büyük gemiye, çözüyor kendi derdini

Saymadım kaç gün olmuştur, fani dünya kurulalı
Gelen gider giden gelmez, demek ki her şey sıralı

Düşünmeyen, hâl bilmeyen, ölü değilse odundur
Suskunluk insanlık değil, geleceğinden ödündür

Böyle gelmişse gitmesin, olma derim zulme hamal
Borsada ürün biterse sen olursun yedekte mal

Ali Rıza MALKOÇ

Kitap yapıp sayfa sayfa okuduğum... Duâlarımla, gönlüme nakış nakış dokuduğum... Hayâllerimi, uçsuz bucaksız fezâlarca kurduğum.... Aşkımı, ilâhî bir haz ve muhabbetle sunduğum...

Güzelliklerin kimyâsını ve kimyânın güzelliklerini sınırsız bir terennümle soluduğum...

Ecdadımın, bütün an'anevî ihtişâmlarını iz iz duyduğum, hakkaniyetine uyduğum, sevdalarıyla uyduğum, inci gibi kalbime koyduğum...

Zarafetiyle, bulutlarda, yıldızlarda mekân tuttuğum, dokuduğum, dokunduğum...

Rabb'imın huzurunda, rızâsını kazanmak adına, huzurlu ve mesut olabilmenin heyecânıyla, huşuyla, seni terennüm ederek boyun büküp durduğum...

Güzel Türkçe'm!...

Bugün hangi açılmaz, birbirine kenetli ve merhametsiz 'kıskaçların' zulmünü yaşıyorsun ve niçin, kimsesizliğin ve sahipsizliğin pususunda, burukluk ve endişe içindesin?

Hazret-i Mevlâna, hakiki aşkı kastederek: "Âşıklık, gönül iniltisinden belli olur" diye buyurur.

Nesilleri, nesillere taşıyan sensin! Köprü, sensin! Tarihimi, kültürümü, medeniyetimi seninle yaşarım! Dinimi, seninle öğrenirim! Allahü teâlâyâ seninle niyâzda bulunurum!

Yüce Rabb'imizin, Kur'an-ı Kerîm'de, Rûm Sûresi'nin 30'uncu âyetinde, -meâlen- buyurduğu: "Dillerinizin ve renklerinizin birbirine uymaması"ndaki "ibretler" in düşünülmesi gerekmez mi?

Dilimiz Türkçe, bu manada, bize, Allahü teâlânın bir emaneti olmuyor mu? Türkçeyi korumak, kollamak ve gelişmesini sağlamak, bize, hem millî ve hem de dinî bir vazife değil midir?

Türkçeye sevdanın, gönüllerde hiçbir 'iniltisi' yok mu?

Mesela "Mevlâna Pide Salonu, Mevlâna Fırını", nasıl diyor ve bunu diyenlere nasıl müsaade ediyorsunuz? "Yunus Emre Eczanesi, Yunus Emre Emlâk, İkra Lojistik, İhlâs Pazarlama..." gibi tabirler, dinî hassasiyetlerimizi ve bir başka cihetten de kültürümüzü ve millî değerlerimizi zedelemiyor mu?

Mesela "İslâmî gelenekten gelmek..." ve "İslâmî gelenek mensupları..." ne demektir? İzhâcını yapabilecek bir 'dilci', bir 'ilâhiyatçı', bir 'sosyolog' hattâ bir p(i)

sikolog var mıdır? Bir dile, bu kadar mı ilgisiz durulur?

"Amisos imsakiyeleri"ni; şehrin kuzey cihetinde," Atatürk'ün Şehri Samsun'a Hoş Geldiniz" tabelası yazılan ve "Güneşin Doğduğu Şehir" denilen Samsun'da bulabilirsiniz?

Tabii ki, aşağıda sayacağım -yeni inşâ edilen mekân veya malzemeleri de orada bulmanız mümkündür: "Amisos cumhuriyeti, Amisos tepesi, Amisos dondurması, Amisos meyva suları, Amisos fenerleri..." bunlardan sadece birkaçıdır.

Burada, yine sadece birkaçını yazacağımız; "Amazon kentinin, şehrinin, diyarının, köyünün, pidesinin, kanalının, adasının, kadınlarının (zaten erkekleri yoktur), parkının, bebeklerinin..." ne olduğunu, nasıl teşekkül edip bugünlere intikal ettiklerini, hem sosyologlarımız hem arkeologlarımız ve hem de tarihçilerimiz çözeceklerdir diye ümit ediyoruz.

Böylece; en azından, "erkek çocuklarını öldüren", bu 'kocasız' Yunanlı kadınların yani "amazonların" nasıl "bebek" sahibi olduklarını da öğrenmiş olacağız!

Mesela Kerasus'tan yakın zamanda geçtiniz mi? diye, sorsam, ne dersiniz?

Türkçe; hem tarihî saptırmalar ve hem de uydurma kelimelerle, tam manasıyla bir 'kıskaç' içindedir. Binlerce, yüzlerce senedir kullandığımız mekân isimleri, maalesef, bir takım iddia ve isnatlarla değiştirilmektedir. Bu duruma bütün hızıyla devam edilmektedir.

Coğrafyamızın hem maddi ve hem de manevi kimyası bozulmuştur / bozulmaktadır.

Türkçe nezdinde, hem Türkçeye ve hem de mübarek İslâm dinimize yapılmak istenilen bu zulüm nedenidir? Dinimize göre, "dilimizi" korumakla mesul değil miyiz?

Ders kitaplarındaki uydurma kelime salgını âdeta teşvik ediliyor. Çocuklarımız, evlerinde "mesela", okulda "örneğin" diyor. Onlara; evde "cevap", okulda "yanıt", evde "eser", okulda "yapıt", evde serbestlik-hürriyet, okulda "özgürlük", evde "hayat", okulda "yaşam", evde "tabiat" okulda "doğa" dedirtiliyor!

Tabii ki, 'ev' dedimse, siz onu sadece ev diye düşünmeyiniz. Bakkalda, sokakta, eczanede, hep evdeki gibi konuşuyor / konuşuluyor.

Bu kadar mı? Hayır! Türk Dünyası Türkçesi katlediliyor! Türk Dünyası, uydurukça ile, birbirinden ayrıl-

mak / koparılmak isteniliyor!

İşte, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi-8 adlı kitaptan bir kaç cümle:

“Taassubun bireysel ve toplumsal zararları vardır.” (s. 70)

“Evrenin fiziksel yasalarından biri de suyun kaldırma kuvvetidir.” (s.14)

“Vahiy, bilgi, taassup ve mükellef sözcüklerinin anlamlarını sözlükten bularak defterinize yazınız” (s. 62)

“Sağlıklı bir yaşam için insanların temizliğe önem vermeleri gerekir.” (s. 98)

Bu cümlelerde geçen “bireysel, toplumsal, evren, fiziksel, sözcük, yaşam” gibi kelimeler, Türkçenin neresinde vardır? Adı “Din kültürü” olan bir kitapta, bir milletin temel millî kültür değeri olan ‘dil’ bu tahripkârlıklarla kullanılırsa, bu işin sonu nereye varır?

“Bireysel” denen ucube uydurmanın yerine, Yunus Emrelerden intikal eden “kişi” kelimemizden başka, ‘zat, fert, şahıs’ kelimelerimiz yok mudur? Kâinat yerine kullanılan “evren”, Yunus Emre’de “yılan, ejderha” olarak geçer, bu kadar terslik olur mu?

Peygamber Efendimiz için “Kâinatın Efendisi” (Yaratılmışların En Üstünü) tâbirini kullanıyoruz; hadi, onun için, “Evrenin Efendisi” deyiverin! Mümkün mü?

Yazıktır! Günahtır! Emeğe, zamana, beyine, gönüle eziyettir!

“Sözcük” kelimesi, ‘kelime’ nin karşılığı ise, bu “Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi” kitabı, îlâ-yi kelimetu’llah, kelime-i tevhîdi ve kelime-i şahâdeti nasıl öğretecektir?

Evet, bir Müslüman olarak “îlâ-yi kelimetu’llah”, “kelime-i şahâdet” ve “kelime-i tevhîd” nasıl diyeceksiniz?

“Naturel Berber Salonu” nasıl bir mekândır? Ya “Doğal Kaynak Suyu”, dünyada ilk defa bizim tarafımızdan keşfedilen bir su çeşidi midir? Ve acaba, bu “berber” in ve bu “su”yun, “tabii” olanı yok mudur?

“Kilikya Adana Şalgam Suyu” nun ve “Köfteli Kilikya Çorbası”nın, “Kilikya’sız; yine, “Bafira Domates ve Biber Salçası”nın ve “Bafira Pide Evi”nin, Bafira’sız tanıtımı olamaz mıydı?

Adana’nın ve Bafra’nın şanı şöhreti, Kilikya ile Bafira’ya mı kalmıştır?

“Kapadokya”, ne yazık ki yine Devlet eliyle, bir başka “bölge” hâline getirilmiştir. Artık, buranın da bir “Hava Limanı, köftesi, kitabevi, köyevi, salatası, hastanesi...” mevcuttur.

Bir tabelada şöyle yazıyor: “Hareket özgürlüktür” Bu duruma göre, “Hareket nedir acaba? “Serbestlik mi? Hürriyet mi? Esaretten kaçış, kurtuluş mu? Ne?

On üçüncü asrın sonu ile on dördüncü asrın başlarında, Türk dilinin ve Türk edebiyatının gelişmesine büyük emeği geçen büyük şairimiz Âşık Paşa (1271 - 1373), millî dile yapılan ihanetler karşısında, tesiri bu günlere ulaşan uyarılarda bulunmuştur.

Onun Türkçe hassasiyetini ifade bakımından, Türkçe âşığı Nihad Sâmî Banarlı’nın bir değerlendirmesini arz ederek sözü bitirmek istiyorum. Banarlı, şöyle demektedir:

“Âşık Paşa’nın Türkçeciliği, yalnız asrının sade Türkçesiyle eserler yazmaktan ibaret kalmamıştır. Bu şair tıpkı Gülşehrî gibi, Türkçe yazmanın şuuruna ermiş, Türkçeye değer vermekteki isabet ve ehemmiyeti bilhassa belirtmiştir. Paşa, Garibnâme adlı eserinde, bu eseri bilhassa Türk dili ile yazdığını söylerken:

“Kamu dilde var idi zabt ü usûl

Bunlara düşmüş idi cümle ukul

Türk diline kimsene bakmaz idi

Türklere hergiz gönül akmaz idi

Türk dahi bilmez idi bu dilleri

İnce yolu ol ulu menzilleri”

gibi mısralar sıralamak lüzumunu duymuştur. Arabî ve Farişî gibi, o asırlardaki en büyük dünya dillerinin, tedvin edilmiş olmaları dolayısıyla eser yazarların hep bu dilleri seçtiklerini söyleyen Paşa, bunun yanında Türkçeye hiç kıymet verilmemiş olmasından şikâyetçidir. Bir milletin dilini öğrenmenin o millete karşı gönül yakınlığı uyandırdığına da dikkat ve nüfuz eden Paşa, edebiyatta Türkçe kullanmayışın, Türklerin de sevilmesine mâni olduğunu belirtir. Paşa’ya göre bunda o kadar ileri gidilmiştir ki Türkler dahi kendi dillerini bilmemek; Türkçe ile ne ince ve ne yüce eserler verilebileceğini akıl edememek durumuna düşmüşlerdir.” (bk. Nihad Sâmî Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı Târihi, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1983, s. 381)

Unutulmamalıdır ki, başta ‘dil’ olmak üzere, bozulmaya başlayan değerler, doğrudan doğruya bir milletin geleceğiyle alâkalıdır. Bu, dünü yok sayarak yola çıkmaktır ki millî kültürün şekil değiştirmesine kadar varabilir.

O gün, pişmanlığın fayda etmeyeceği gündür!

O gün; gaffet, sefâlet, ihânetle başlayan ve devam eden ‘zillet günü’dür!

Özet

Bildiride mimarî mekân ve mahremiyet kavramı “sınırlar” üzerinden tartışılarak modernizmin mekânsal sınırlar üzerindeki etkileri incelenmiş ve Kayseri’deki mekânsal sınırların geçirdiği değişim örnekler üzerinden analiz edilmiştir. İncelenen konutlar Kayseri’de 1935-1970 yılları arasında inşa edilen ve modernizmin kentteki öncüleri sayılabilecek aile apartmanlarıdır. Analizler üzerinden “sınır” kavramının iç mekânla olan ilişkisini kurgulayan koridorların gelişimini, mahremiyet ve geleneksel barınma gibi kavramlar üzerinden okumak mümkün olmuştur. Böylece Kayseri konutunda koridorun oluşum ve gelişim serüveni ile mekânsal sınırların değişimi, farklı plan şemalarının oluşumu ve nihayet Erken Cumhuriyet Dönemi Kayseri’indeki konut kültüründeki gelişim irdelenmiştir. Çalışma sonunda 19. yüzyıl sonu evlerindeki avlulu ve merkezî hollü plan şemalarından günümüzdeki antre/koridor şemalı planlara geçiş, kentlinin sahip olduğu geleneksel ev yaşantısı ve mahremiyet örüntüleri nedeniyle doğrusal gerçekleşmemiştir. 1960’lar sonunda dahi “hole” sahip apartman tipleri varlığını sürdürürken kente antre ve koridor vasıtasıyla değişen yeni barınma kalıpları ortaya çıkmıştır. Kentteki “pre-modern” konuttan modern konuta geçişteki konut tiplerindeki çeşitlilik Erken Cumhuriyet Dönemi konut söylemlerine de farklı açılımlar sunmaktadır.

Anahtar kelimeler: Koridor, mahremiyet, Erken Cumhuriyet Dönemi “apartmanı”.

Giriş

Doğadaki her varlık sınırlarıyla var olur. Öncelikle doğadaki sınırları deneyimleyen insanoglu, oluşturduğu sınır elemanlarını zaman içinde geliştirmiştir. Onu çevreleyen doğa, kent ve yaşamını sürdürdüğü iç ve dış mekânlar, fiziksel ve fiziksel olmayan sınırlardan oluşmaktadır. Bu durumda insanoglunun var olduğu gündün beri çevresi ve mimarî ile olan ilişkisinin özünde, mekân ve onu yaratan sınırlarla olan serüveni olduğu söylenebilir.

Sözlük anlamına başvurulduğunda sınır kelimesinin coğrafyadan felsefeye, kimyadan, mühendisliğe farklı disiplinlerde farklı bir terminolojisi olduğu görülür. Bu çok disiplinli terimin ortak özelliği ise bir sonu yani “limiti” tanımlıyor olmasıdır. Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre “bir şeyin yayılabileceği veya genişleyebileceği son çizgi” olarak tanımlanır (URL 1). Sonuç olarak sınır, farklı öğeleri birbirinden ayıran çizgi ya da eleman olarak tanımlanabilir.

Mimarîde ise sınırlar boşluğu dolayısıyla mekânı tanımlamak için vardır ve öncelikle duvarlar ile temsil edilegelmiştir. Kuban (1984), koruma içgüdüsüne vurgu yaparak mekân oluşturma eyleminin insanı çevreden ayırdığını söyler. Benzer şekilde Dripps (1997), sınır ve kenar kavramlarını değerlendirirken sınırın iki olguyu ayırmasına vurgu yapmaktadır. Ünlü’ye (1998) göre sınırlar, oluşum amaçlarına hizmet ederek insan eylemlerini düzenler, onların mekân içindeki zorunluluklarını belirleyerek insanların davranış kalıplarını tanımlar. Sonuç olarak mimarî eylemin ilk basamağı olan sınırlı mekân yaratmak, bir amaç doğrultusunda yarattığımız limitleri tanımlamaktır. Bir başka ifade ile mimarî sınır eylemleri dolayısı ile mekânları ayırıştırır, birleştirir, yönlendirir, ilişkilendirir, organize eder ve böylelikle tasarımın ardındaki düşüncüyü ortaya çıkararak var olur. Ancak sınırlanan boşlukla, sınırlayan öğelerin ortak oluşturdukları bir olgu olan “mekânı” sadece boşluk değerleri ya da sadece sınırlarıyla tanımlamak olası değildir. Lefebvre (1984), insan ilişkilerinin sınırlar tarafından belirlendiğini belirtir. Dolayısıyla sınırların toplumsal yaşam üzerindeki etkisi belirleyicidir. Sınırlar insan eylemlerine sahne olan mekânı oluştururken mekân da her türlü bilgiyi barındırır ve toplumsal gelişimler/değişimler ve orada süren yaşam hakkında ipuçları verir. İnsan eylemleri ile oluşan sınırlar, temelde tanımlama, ilişki kurma ve sınırlar içerisinde kalan düzeni koruma işlevlerine hizmet etmeleri için mekânda varlıklarını sürdür-

mektedirler. Marcuse (1999), “tüm sınırların kişiler ve aktiviteler arasındaki toplum içi, toplumlar arası veya kişilerle gruplar arasındaki bölümlenmeleri” önerdiğini belirtir. Yani belli nitelikler, belli niceliklerle sınırlandırılmışlardır (Hançerlioğlu, 2012). Örneğin bir konut içerisinde duvarlar ile sınırlanan oturma mekânı sınırı aşıldığında farklı bir işleve hizmet eden bir mekâna geçilir. Oturma mekânı sınırları ile tanımlanmasından dolayı sınırı aşıldığında mekânın tanımı değişmektedir. Yani sınırı aşmakla niteliksel değişim de gerçekleşmektedir. Bu kavramsal altlık çerçevesinde bildirinin bundan sonraki bölümünde modernizmle birlikte değişen mimarî sınırlar ve Erken Cumhuriyet Dönemi Kayseri’sinin apartman plan şemasının değişim serüveni irdelenmiştir.

1. Mimarî Sınırlar ve 20. Yüzyıl Modernizmiyle Değişen Mahremiyet Kavramı

Sınır, mimarî eylem ve mekânın birçok farklı yanlarını birleştirme, ayırma, farklılaştırma, devamlılık ya da bir geçiş imkânı sunarak ve mekânın insanla olan bağlantısını her yönden vurgulamak için çalışmaktadır. Bu durumda mimari mekân, ilişkilerini denetleyen sınırlarıyla anlam kazanmaktadır. Sınır bu bağlamda iki boyutlu bir çizgiden fazlasıdır (Uçar, Özsoy, 2006). Modernizme kadar süreçte, mimarî sınırların sahip olduğu katı yaklaşımlar, mekân biçimlenişinde de kendini göstermektedir. Mekânı oluşturan yüzeyler/düzlemler kutu formunda tasarlanmış, mekânsal süreklilik sadece onları birbirine bağlayan ek bağlantı mekânları ile sağlanmıştır. Bu durumda, iç ve dış mekân ayrımı belirgin bir şekilde okunurken, mekânlar arası etkileşimde esnekliğe imkan sunulmamıştır. Modern dönemde ise aynı sürekliliğin, iç mekânlar arasında oluşturulacak akışkanlar aracılığı ile sağlanması önerilmektedir. Bu bağlamda en güçlü söylem Wright’ın öne sürdüğü “kutunun parçalanması” teorisidir. Kutunun parçalanma sürecinde öncelik köşelerin sonrasında da yüzeylerin özgürleştirilmesindedir. Yüzeyler bağımsız hâle gelince, boyutlar da serbest kalarak sanal kutunun sınırlarını aşabilmektedir. Wright geleneksel mekân anlayışına karşıt olarak bu teorisiyle katı, formal, simetrik kutu anlayışından akıcı mekâna

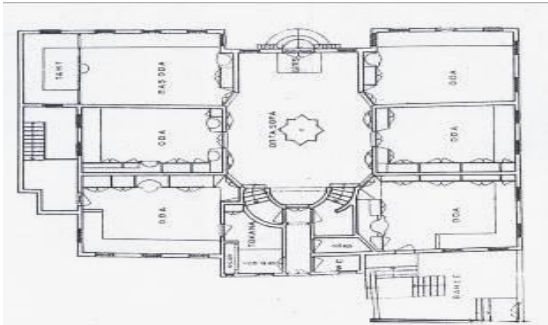
doğru dönüşen konut tasarımı yaklaşımı sunmaktadır. Klasisizmin “statik (durağan) mekân” kavramı dinamik, akışkan ve süreklilik içindeki bir mekân konfigürasyonu ile yer değiştirecektir (Eyüce, 2011). Bu kapsamda mekân anlayışındaki en belirgin değişimlerin modernizmle birlikte 20. yüzyılın ilk yarısında ve **iç-dış** kavramını belirleyen sınırların farklılaşması ile gerçekleştiği söylenebilir. Modernizm iç ve dış mekânların yapısını ve üretimini değiştirerek yeniden kurgulamıştır. Bu durumda geleneksel anlamdaki “iç”te yer değiştirmeler yaşanmış, iç ve dışın ilişkilerinde kaymalar meydana gelmiştir. Özellikle değişen “mahremiyet” kavramıyla sınırlarda kaymalar gerçekleşmiş, yeni mekân örgütlenmeleri başlamıştır. Rapoport’un (1977) “etkileşimleri kontrol etme yetisi ve istenen etkileşimi gerçekleştirme yeteneği” olarak tanımladığı “mahremiyet” kavramı iç mekânda yorumlanmıştır. Konutta iç mekânlar arasında kurulacak etkileşimin kontrol edilebilir olması ve mahremiyet beklentilerinin karşılanması için yapılan uygulamalar, bu bağtı ortaya koyan örneklerdir. Arakesitlerde kesişen kullanıcılar mimarî öğelerin mekânı sınırlarla ayırıştırması sonucu, istedikleri mahremiyet düzeyini elde etmektedirler. Mahremiyet kavramı özellikle apartman kültüründe farklı biçimlenişlerle yorumlanmıştır. Gruplaşan bazı mekânlar “koridor” olarak adlandırılan bir bağlantı mekânı çevresinde örgütlenmeye başlamıştır. Tanyeli’nin (2004) tespit ettiği gibi koridorlar 18.yüzyıldan başlayarak Batı Avrupa’da evin omurgasını, ev içi ulaşımın ve mahremiyetin ana aracını oluştururken bizim kültürümüzle entegre oluşu 20. yüzyıl başlarındaki karmaşık planlı Pera apartmanlarında bile kısa bir geçit olarak tutulmuştur. Bu anlamda koridorların geleneksel Türk konutu plan tipini dönüştürme serüveni araştırmaya değerlidir. Mahremiyet, mimarî mekânda sınırlar vasıtasıyla anlam kazandığı için, mahremiyet ve sınır kavramları arasındaki bağlantı ve sonucunda oluşan mekânlar bu çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır. Buna ek olarak Kayseri’de Erken Cumhuriyet Dönemi modernizmi kapsamında konutun mekânsal organizasyonlarının farklı yönleriyle incelenmesi mimarlığın kültürel ilişkiler anlamında yorumlanmasını da sağlamaktadır.

Modernizmin Kayseri Konutundaki Yansımaları ve Mekânsal Sınırların Geçirdiği Değişim

Kayseri'nin Erken Cumhuriyet Dönemi konut kültürünü analiz etmek için, öncelikle geleneksel evlerinin mekânsal organizasyonunun ayırt edici özelliklerini ortaya koymak gerekmektedir. Çakıroğlu'nun (1952) "Kayseri Evleri" başlıklı çalışmasında da ifade ettiği gibi geleneksel Kayseri evinin "plan kurgusu ve mekân bileşenleri" genellikle bir avlu çevresinde, ortada sofa ve bir yanda togana ve diğer yandan harem odası olacak şekilde kurgulanmıştır. Şemanın temel özelliği mekânların açıldığı, bağlayıcı ve dağıtıcı bir açık (avlu) ve kapalı (sofa) merkezî mekân olmasıdır. Mekânların dış dünya ile olan ilişkisi yüksek duvarlı açık avlularla kontrollü tutulmuştur. Avludaki mahremiyetin denetimle elde edilmeye çalışılması, dış dünyada hissedilemeyen güven duygusunun oluşmasına zemin sağlamaktan ibarettir. 1. şekildeki Baldöktü Evi'nde de açıkça görüldüğü gibi geleneksel ev, dış ortamla ilişkisinin kontrollü tutulduğu bir forma sahiptir.

1. Şekil: Sofanın, harem odası, togana ve avlu ile bağlantısı. Baldöktü Evi. (İmamoğlu, 2006)

2. Şekil: Sarı Mustafa Evi planı. (1892). (İmamoğlu, 2001)

Geleneksel dünyada mahremiyetini korumaya çalışan birey, erken-modern dünyada da farklı biçimlerde kaybolmadan var olabilmek için mücadele verir. Bunun mekânsal açılımlarını 19. yüzyıl sonu *merkezî hollü* Kayseri evlerinde izlemek mümkündür. 2. şekilde Sarı Mustafa Evinde de (1892) görüldüğü gibi, önceden avluya bakan odalar ve servis mekânları evin merkezinde yer alan kapalı hol mekânına açılmaktadır (İmamoğlu, 2001). Açık avlulu plan şemalarıyla kontrollü olarak eve girebilen "yabancı"nın doğrudan iç mekâna alınmasıyla mahremiyet kalıpları ve ilişki biçimleri yeniden tanımlanmaya başlamıştır. Geleneksel evin avlu ile sahip olduğu açık sınır mantığı, merkezî hollü evle ilk değiştirilen özellik olmuştur. Kapalı mekânlardan oluşan ev, dışarıdan bakıldığında bü-tüncül görünen bir dikdörtgen formdur. Bu yeni şema ile içerisi ile dışarıyı arasındaki sınırın statüsü değişmeye başlamıştır. 19. yüzyıl sonunda geleneksel evlerdeki sofa, harem ve selâmlık odalarına ek olarak kim geldi pencereleri, yüksek bahçe duvarları, sağır duvarlar, cumbalar, döner dolaplar, gömme dolaplar, kapılar, sofadaki kafes pencereler, vb. donatılara ne oldu? diye sorduğumuzda, merkezî hollü plan şemasında eskisi gibi yorumlanmadıklarını görmekteyiz. Mekânsal olarak devam eden bu geleneksel odalar ve donatılar, yeni plan şemasında yeni bağlamlarda kullanılmaya başlanmıştır. Örneğin geleneksel evde harem ve selâmlık odalarının konumları önem taşıırken, bu yeni planda "odaların bu merkezî mekân etrafında yerleşmesinde bir önem sırası yoktur. Mekânlar sofa, harem odası gibi ayrımlara gidilmeden birbirine benzer şekilde tasarlanmıştır" (İmamoğlu, 2001). Bu bağlamda yeni plan tipinin erken dönem apartman planına öncülük ettiğini söylemek mümkündür. Bu durumda geleneksel konutlarda var olan kalıplaşmış sınırlar modernite ile birlikte delinmeye, şeffaflaşmaya, yer yer yok olmaya başlamıştır. Artık sınırlardaki esneklik yeni ilişkilere olanak sağlamaktadır. Özellikle de iç mekânda modern bireyin özel

19. yüzyılda inşa edilen ve biçimsel olarak geleneksel konut türlerini çağrıştırdığı için genellikle geleneksel olarak adlandırılan **merkezî hollü** plan tipi, kentte yeni konut örüntüsünün ilk örneklerini oluşturması bakımından 19. yüzyıl sonlarının ilk *erken-modern* konut örnekleri arasında sayılabilir (İmamoğlu, 2001).

yaşam/mahrem alanını tanımlamasıyla birlikte mahremiyet kavramı *hol, antre, koridor* gibi yeni sirkülasyon mekânlarıyla yeniden yorumlanmıştır.

Kayseri’de 19. yüzyıl sonunda merkezî hollü planlama ve özelleşmeye başlamış oda gibi bileşenlerle hibritleşen konut, *erken-modern* konut tipini oluştururken 1935 yılından sonra apartmanın kent merkezine girmesi ile *modern konut* tanımlamaları başlamıştır. Modern dönemde, kendi var oluş koşullarını bilinçle değiştirmeye çabalayan modern bireyin talepleriyle oluşan yeni mekânlardan söz etmek mümkündür. Kayseri özelinde de Erken Cumhuriyet Dönemi’ndeki modernleşme söylemlerinin “kendi durumunu sorunlaştırma becerisine” sahip yeni bireyler yarattığı söylenebilir. Giddens² (2000) modernleşmenin toplumlar üzerine yaptığı etkileri “doğallığın, dolaylımsızlığın, kendiliğindenliğin yitirilmesi, kendinin farkına varma eğiliminin artması, olarak tanımlar. Aslında burada, “her şeyin zihinsel süreçler üzerinden dolaymlanan bir projeye, vizyona dönüştüğünü gösterir. Kuşkusuz bu özellikleri geleneği, aidiyeti, doğallığı hemen ortadan kaldırmayan ama sürekli aşındıran, eskiden farklı bir zaman, mekân ve varoluş biçimini ortaya çıkaran eğilimler olarak kavramak gerekir (Giddens, 2000).

Bu kapsamda, Kayseri’de değişimi talep eden ancak gelenekle olan bağı koşullu olarak devam eden modern bireyin yeni domestik yaklaşımını, Erken Cumhuriyet Döneminde aile apartmanları olarak bilinen yeni konut tipinde izlemek mümkündür. Aile apartmanları, ülke genelinde modern hareketin “uluslar arası üslup” (Bozdoğan, 2002) olarak biçimsel bir formül şeklinde lanse edilmesinde en temel konut tipi olarak ele alınmıştır. Modern ev yaşamı, “... geleneksel konutların ve konut donatılarının yok edilip yerlerine ‘çağdaş’larının geçirilmesi biçiminde formülleştirilmiştir” (Tanyeli, 2004). Bu bağlamda “apartman geleneksel konutla çok belirgin bir karşıtlık gösterdiği için bu kavranın aracı olarak kolay işlevlendirilmiştir.” Kayseri’de de aile apartmanları, geleneksele karşı yeni ve çağdaş olanı simgelemişlerdir.

2 Modernleşmenin toplumlar üzerine yaptığı etkiyi Giddens şu üç başlık altında özetlemektedir: *Süresizlik, bağlamdan koparma ve düşünümsellik* (Giddens, 2000).

Bu çalışmada 1935-1970 tarih aralığının incelenmesinin birincil gerekçesi, yapılan araştırma sonucunda ilk betonarme aile apartmanının 1935 yılında inşa edildiğinin görülmesi ve 1970 yılına kadar farklı plan şemalarını türemiş olmasıdır. 1970 sonrasında ise günümüz konut tipolojisine yakın plan tipleri oluşmuştur. İncelenen tarih aralığında üretilen konut tipolojilerindeki çeşitlilik, apartman plan şemasındaki değişimin belli bir tarihte gerçekleştiği şeklindeki söylemleri geçersiz kılarak bir döneme yayılmış olduğunun da göstergesidir. Bir başka deyişle, konut sürekli değişen bir yaşam alanı olarak varlığını sürdürmektedir.

Bu çalışmanın literatüre katkısı, yapılan planimetrik analizin değişen mahremiyet örüntüleri ve araştırılan dönemdeki sirkülasyon mekanlarının çeşitlenmesine göre yapılmasıdır. Koridor ve antre gibi sirkülasyon mekanlarının ne zaman ve nasıl Kayseri’de kabul gördüğü sorularına aranan cevap, çalışmanın özgün tarafıdır. İncelenen konutlarda hol, koridor, antre gibi sirkülasyon mekanlarının birlikte veya ayrı ayrı kullanılması *hibritleşen* apartman kültürünün varlığını kabul etmemize olanak sağlamaktadır.

2. Örneklem Çalışması: Aile Apartmanları ve Sonrası (1935-1970)

Apartment olgusu yakın mimarlık tarihimizde modern konut tartışmalarının en önemli aşamalarındandır. Geleneksel evlerin işlev farklılığı gözetmeyen odaları ve geniş sofalarına karşılık, koridorlar ya da giriş holü çevresine dizili, işlevleri belirlenmiş odalar sunan apartmanların Cumhuriyet’in genel yapı profilini oluşturduğu söylenebilir. Türkiye’de ilk apartmanlar İstanbul’da 19. yüzyılın sonuna doğru Galata-Beyoğlu’nda çalışan elçilik mensupları, yabancı tüccarlar ve kentte yaşayan levantenlerin genellikle Rum veya Ermeni mimarlara yaptırdıkları konutlar olarak ortaya çıkmıştır (Tanyeli, 2004). Erken Cumhuriyet Döneminde ise Ankara, 1920’lerin ikinci yarısında ilk apartmanlarla tanışır (Tanyeli, 1998). Kayseri’de ise ilk aile apartmanları³ 1930’ların ikinci yarısında inşa

3 Apartmanın Kayseri’deki tarihçesini incelediğimizde, apartman ilk olarak aile apartmanları şeklinde yaptırılmıştır. Baba, oğul, kardeşler, amca, dayı, teyze gibi akrabaların bir arada yaşadığı çok katlı aile konutları şeklindedir. Yerli halktan ticaretle uğraşan üst

edilmiştir. Bunlar, araştırma kapsamında elde edilen Mehmet Kızıklı-Mehmet Kaşıkçı Evi (1935), Örnek (İspanak) Apartmanı (1938) ve Emek Apartmanıdır (1938) (Sönmez, 2012).

Sönmez (2012), Kayseri özelinde yerel değerler, alışkanlıklar, geleneksel barınma pratikleri ve bunlara hizmet eden bazı mekânların “apartman” kültüründe de devam ettiğini tespit etmiştir. Kayserili modern birey ilk apartmanlarda dahi geleneksel mahrem yaşantısına hâlâ sıkı sıkıya bağlılık göstermiştir. Bu durumda, kentte mahremiyet örüntülerinin değişiminin sanılandan çok daha yavaş işleyen bir süreç olduğunu tahmin etmek olasıdır. Geleneksel plan şemasında mekânlara sofa ve avludan bağlantı sağlanırken 19. yüzyıl sonunda merkezî bir holden diğer geleneksel odalara bağlantı sağlanmıştır. Bu mekânsal şemanın izlerini, 1935 yılında yeni yapım teknikleri ile inşa edilerek ilk modern ev/apartman olarak adlandırılan “Kızıklı ve Kaşıkçı Evi”nde görmek mümkündür (1. fotoğraf). Geleneksel evlerden farklı olarak kapalı *hol merkezli* kurguya sahip *evler* ve *apartmanlar*, kent konutunda “biçimsel ve anlamsal bir değişimi ve dönüşümü” tanımlamıştır. Apartmanda *merkezî toplayıcı* ve *dağıtıcı* mekân olan “hol” hem oturma hem de sirkülasyon mekânı olarak sofanın fonksiyonu ile benzerlik göstermektedir.

1. Fotoğraf: 1935 yılında inşa edilen Mehmet Kızıklı ve Mehmet Kaşıkçı ve ailesine ait İnönü Bulvarı üzerindeki iki katlı ev 1952⁴ (Sönmez, 2012).

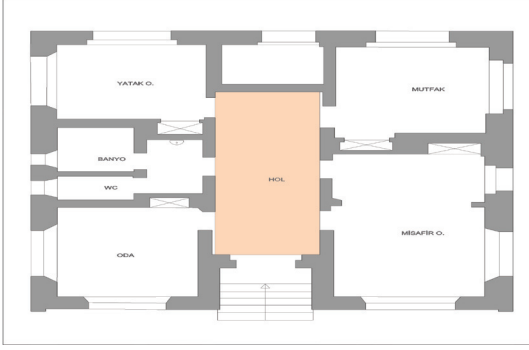
gelir grubu aileleri, İstanbul ve Ankara’da yapılan apartmanları, Kayseri’de de kendi yerli değerleri çerçevesinde inşa etmişlerdir. 4 1935 yılında yapıldığı bilinen Kızıklı-Kaşıkçı Evi’nin biçimsel dili, mekânsal organizasyonu, yapım tekniği geleneksel evden oldukça farklıdır. Ayrıca sahip olduğu köşe pencereleri, açık balkonlar (mutfaktan çıkışı sağlanan) ve yüksek bacaları ile yeni bir biçim dili sunmaktadır. Ancak kullanıcılardan öğrenildiği üzere, mekân organizasyonu ortada merkezî bir hol mekânı ve ona bağlı diğer odalar şeklindedir. Her bir odanın ayrı adı olmasına rağmen kullanım geleneksel evde olduğu gibi çok

Sönmez (2012) aynı çalışmasında 1935-1950 yılları arasında inşa edilen apartmanların mekânsal organizasyonunda görülen farklılıkların -henüz standartlaşan bir apartman plan tipi olmadığından- kişisel çabalar, beklentiler ve geleneksel barınma kalıplarının izleriyle yaptırıldığını öne sürmektedir. Plandaki bu gelişim sürecinin bir sonraki aşamasının, Mehmet Göncü Evi’nde (1951) olduğu gibi, apartman konut tipinde, barınma eylemlerinin işlevsel yakınlık derecesine göre gruplaşan odaların hole açılması ile oluşan yeni bir mekânsal düzenleme olduğunu görmek mümkündür (3. Şekil). Evin yaşama, yatma ve ıslak hacimlerinin tümü **hol** mekânına açılmaktadır. Burada önemli olan **holün sirkülasyon mekânı** olarak özelleşmesidir. Tanyeli’nin (2004) vurguladığı gibi -Kayseri’de de **hol**’ün etrafında dizilen odalar şeması 1950’lerin vazgeçilmez şeması olmuştur. Bu bilgi ışığında ilk apartman planlarında, yaşama mekânlarının aynı zamanda sirkülasyon olarak işlevlendirilmesinin 1950’li yıllarda da devam ettiği iddia edilebilir. Şema süreç içerisinde ‘**hol**’ün sadece sirkülasyon mekânına dönüşerek küçülmesine **antre** ve sonrasında da **koridor** ile birlikte tasarlanmasına dönüşmüştür.

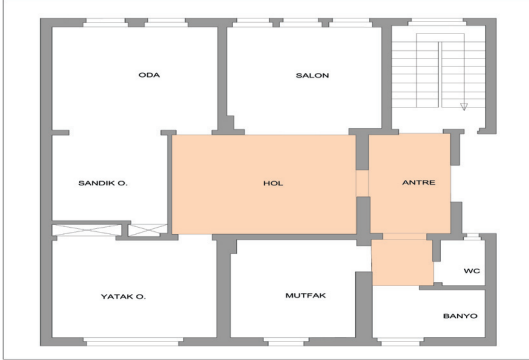
Hol ve odalar şeklindeki şemadan sonra, **antre ve hol** mekânlarının toplayıcı ve dağıtıcı mekânlar olarak geliştiği şemalar ortaya çıkmıştır. Ahmet Arifoğlu Evi’nin (4. Şekil) kat planından da gözleneceği üzere, mutfak, tuvalet ve banyo küçük bir koridor aracılığıyla antre mekânına bağlanmaktadır. Burada **hol** aynı zamanda yaşama mekânı olarak da kullanılmıştır. Bu bağlamda, geleneksel evin **sofa** merkezî mekândan dağılım şeması apartmanda, hol ile karşılık bularak dönemini temsil edecek şekilde yeniden yorumlanmıştır. 1950’li yıllarda inşa edilen apartmanlarındaki mekânların gruplaşmasında mahremiyet kavramı önemli olmuştur. Örneğin, 5. şekildeki Nazım Yavuz Evi’nde olduğu gibi, ıslak hacimlerle (tuvalet, banyo ve mutfak) birlikte yatak odası da küçük bir koridorla bağlanarak (ana sirkülasyon mekânı olan) hole açılmıştır. 1950’lerdeki şemalarda koridor oldukça

fonksiyonludur. Bu bağlamda mekânların organizasyonu ve barınma pratikleri bakımından geleneksel yaşamdan izler aktardığı düşünülmektedir.

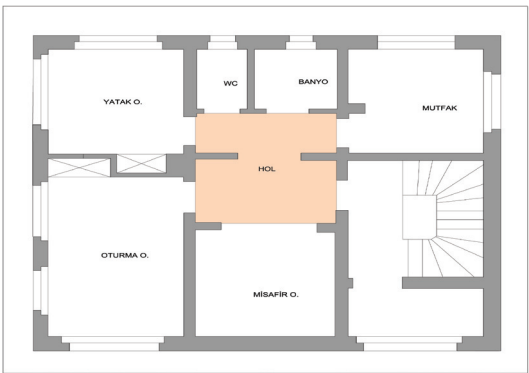
kısa tutulmuştur. Kayseri’de koridorun, yapı içinde ortak mekân ya da mekânsal sınıflandırmalar oluşturularak, mekânlar arası işlevsel farklılıkların ve ilişkilerin daha iyi algılanmasını sağlaması 1950’lerin ikinci yarısında gerçekleşmeye başlamıştır.

3. Şekil: Hole bağlanan mekânlar. Mehmet Göncü Evi. 24.04.1951 (Kocasinan Belediyesi İmar Müdürlüğü, Ruhsat Arşivi)

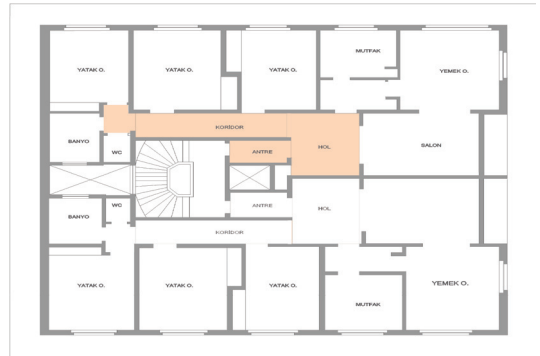
4. Şekil: Antre-hol ve kısa koridora sahip plan şeması. Ahmet Arifoğlu Evi. 1953 (Kocasinan Belediyesi, İmar Müdürlüğü Ruhsat Arşivi)

5. Şekil. Islak hacimler (mutfak, banyo, tuvalet) ve yatak odası gruplaşması. Nazım Yavuz Evi, 1954. (Kocasinan Belediyesi İmar Müdürlüğü, Ruhsat Arşivi)

1950’ler sonunda, **hol-koridor-antre**, **antre-hol** ve **koridor-antre** birlikteliğine sahip plan

şemalarında artış gözlenmiştir. Koridorun belirginleşerek plan şemasının önemli bağlantı mekânlarından biri olduğunu 6. şekildeki mimarî projesi İstanbul’da hazırlanan Ahmet Tahtasakal Apartmanı’nda (1957) görmek mümkündür. Bu şema “**hol-koridor-antre**” plan şemalarından birini örneklemektedir. Çift daireli apartman olarak tasarlanan Tahtasakal Apartmanı’nda koridor, plandan da görüldüğü üzere, yatak odası, banyo ve tuvalet gibi mahremiyet derecesi yüksek mekânları gruplamaktadır. Benzer şekilde, Tanyeli (2004), koridoru *sahipsiz eksen* olarak tanımlayarak mahremiyetin apartmanda onun aracılığıyla varlık kazandığını vurgulamıştır: “*Ev halkı konut içindeki yaşamını her odadan onun tanımladığı sahipsiz eksene çıkararak ya da kapısını kapatarak örgütlenmektedir. Evin trafiği onun üzerinde gerçekleşmektedir.*”

6.Şekil: **Hol, antre ve koridora** sahip Ahmet Tahtasakal Apartmanı. 1957. U.M.O. Umumi Mühendislik ve Mimarlık Ortaklığı”. (Kayseri Melikgazi Belediyesi, İmar Müdürlüğü, Ruhsat Arşivi)

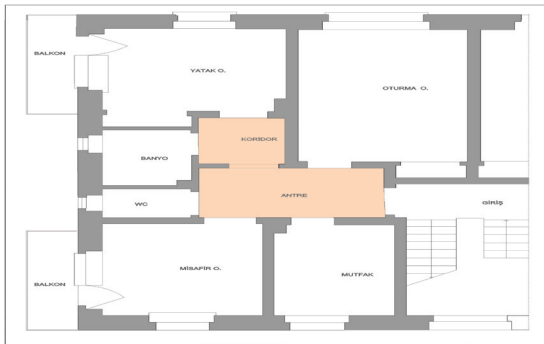
7. Şekil: **Koridor-hol oluşumu**. Burhan Alaybeyoğlu Apartmanı. (1952-1953) (Kayseri Kocasinan Belediyesi, İmar Müdürlüğü, Ruhsat Arşivi)

Koridorun kullanımı bağlamında, Burhan Alaybeyoğlu Apartmanı (7. şekil) ilginç bir örnek oluşturmaktadır. Bu örnekte koridor, mahremiyet

derecesi yüksek olan yatma ve banyo mekânını bağlamak yerine yaşam alanlarını bağ layarak ev içinde adeta ikinci bir aile için ayrı bir konutu bağlar niteliktedir. 1960'lı yıllara ait projelerde **merkezî hol** şemaları devam ederken **antre** ve **koridor** birlikteliği olan şemalar da yaygınlaşmaya başlamıştır. Örneğin, 8. şekildeki Mehmet Kuzucu Apartmanı'nda (1962) olduğu gibi, "hol" mekânının yerini antrenin alması ile mekânsal gruplaşmalar değişmiştir. Mutfak, misafir ve oturma odası antreye bağlanırken banyo ve yatak odası koridora bağlanmıştır. Ev, yaşama ve yatma olarak ikiye ayrılmıştır. 9. şekilde Halis Erciyes Evi (1961)'nde görüldüğü gibi, antreye yaşama mekânları ve mutfak bağlanırken, koridora ise banyo ve yatak odası mekânları bağlanmıştır. Bu şemada yaşama ve yatma mekânlarının kendi sirkülasyon mekânları ile net bir şekilde ayrıldığı görülmektedir.

8. Şekil: Antre-koridor sirkülasyonuna sahip Mehmet Kuzucu Apartmanı, 1962. (Kocasinan Belediyesi İmar Müdürlüğü, Ruhsat Arşivi)

9. Şekil: Antreye mutfak, tuvalet ve misafir odası, koridora banyo ve yatak odası bağlanmaktadır. Halis Erciyes Evi, 1961. (Kayseri Kocasinan Belediyesi, İmar Müdürlüğü, Ruhsat Arşivi)

10. Şekil: Antre-koridor sirkülasyonuna sahip mekânsal kurgu. Ali Kışioğlu Apt., 1969. (Oral, F.S., 2006)

1960'lar sonunda **antre-koridor** şemalı evlerin sayısında artış gözlenmiştir. Evin günlük kullanımın çoğunlukta olduğu bölgeler antre bağlayıcı mekânından dağılırken banyo ve yatak odası gibi mahremiyeti yüksek mekânlar için dar ve uzun mesafeli koridorlar oluşmuştur. Koridorun kullanımını bağlamında, Mimar Şadan Akaydın'ın Ali Kışioğlu Apartmanı (10. şekil) 1969'da Kayseri'de standartlaşan apartman tipolojisi oluşumunda ilginç bir örnek oluşturur. Planlardan da anlaşılacağı üzere, evin ön cephesine bakan bölümde, evi kamuya açık (yabancıların girebildiği) salon ve oturma odası gibi mekânları yer alırken arka taraf ise özel bölge olarak kamuya kapalı, çoğunlukla da tek işlevli (yatma, yıkanma) mekânların bulunduğu yerdir. Salon ve oturma odalarında dışarıdan gelen misafirlerle aile bireylerin birlikte oturabileceği mekânlar, yatak odaları belirgin bir biçimde mahremiyetin simgesi olmaya devam ederek, "iyice belirgin bir işlevsel bir iç tutarlılık göstermektedir" (Tanyeli, 2004).

1960'lar sonunda mimarî şemada, antre ve koridorlardan oluşan bir sirkülasyon sistemi kurularak önde oturma ve salon mekânı, arkada bir koridor etrafında konumlanan banyo ve yatak odaları, ikisi arasında kalan bölgede de mutfak ve tuvalet mekânları şeklinde biçimlenen bir tipoloji oluşmaya başlamıştır.

1.Tablo: Kayseri 19. yüzyıl geleneksel evinden 1970 aile apartmanına kadar inşa edilen konut tipleri ve şemaları

Zaman	Sirkülasyon mekânlarına göre konut tipleri ve şemaları						
	19.yy avlu ve sofalı evler	19.yy sonu merkezi hollü evler	İlk Apartmanlar (hol ve odalar)	Aile Apt. (hol- koridor)	Aile Apt. (hol-koridor- antre)	Aile Apt. (antre-hol)	Aile Apt. (koridor-antre)
							
1935 öncesi	Baldökrü Evi	Imamoğlu Evi Sarı Mustafa Evi					
1935-1940			Kızıklı-Kaşıkçı Apt., Örnek Apt. Emek Apt.				
1940-1950			Mehmet Göncü Evi	Nazım Yavuz Apt.			
1950-1960				Burhan Alaybeyoğlu Apt.	Ahmet Tahtasakal Apt.	Ahmet Arifoğlu Apt.	
1960-1969							Ali Kişioğlu Apt. Mehmet Kuzucu A.

1. tabloda da görülebileceği gibi, 19. yüzyıl geleneksel evinden 1970 aile apartmanına kadar konutların sahip olduğu sirkülasyon mekânlarına göre oluşan mekân organizasyonlarındaki çeşitlilik Erken Cumhuriyet Dönemi konutundaki modernleşme sürecinin planametrik analizine de olanak sağlamaktadır.

3. Sonuç ve Değerlendirme

Sınır kavramına odaklanan bu çalışma, koridorun Kayseri'deki oluşum serüveni çerçevesinde mekânın ilişkiler anlamında yorumlanmasına katkı sağlamaktadır.

Genel olarak çalışmayı değerlendirdiğimizde, Kayseri'de incelenen tarih aralığında, Giddens'ın (2000) tariflediği modernitenin ruhunda olduğu gibi, geçmişle bağını koparmadan ama onu dönüştürerek yeni konut tipolojileri üretilmiştir. 19. yüzyıl geleneksel evi ve Erken Cumhuriyet Dönemi konutunda, odalar birbirine doğrudan kapılarla bağlansalar bile, hâlâ bir orta (merkezî) mekânın (önce sofa, sonra hol) varlığından vazgeçilmemiştir. 1950'lerde dahi apartman planlarında da "merkezî mekân" yaklaşımı sürdürülmüştür. Evin merkezi artık *hol* diye adlandırılan orta mekândır. 1950'ler sonrasında banyo ile bir yatak odasından oluşan ve daha yüksek mahremiyet içeren bir ünite kısa bir koridorla ona eklenir. Bazen mutfağında önün-

deki kısa giriş koridoru/antre ile hole bağlanması söz konusudur. Özellikle 1960'lı yıllara ait apartman planlarında görüldüğü üzere, holün yerini antre ve ona bağlanan koridor almaya başlamıştır. Bu bağlamda, 1970'e gelindiğinde, günümüzdeki anlamıyla yapının mekân organizasyonunda yönlendirme ve dolaşım mekânları olarak adlandırılan "koridorun" ve ona bağlı (yatak odaları ve banyo gibi) odalar şeklindeki kurgu, kentteki "hole" sahip ilk apartman plan şemalarından farklıdır. Son söz olarak koridorun oluşum serüveni sonucunda meydana gelen yeni plan şemalarıyla, sadece mimarî mekânın değişen sınırlarını değil, aynı zamanda Erken Cumhuriyet Dönemi konutunun "erken-modern konut"tan "modern konut"a geçiş sürecini de anlamak mümkündür. Analiz sonucunda, Kayseri'de 1970 konut plan şemasının, günümüz mimarî plan düzenine doğru evrilmeye başladığı yargısına varmak mümkündür.

KAYNAKLAR

- Çakıroğlu, N., 1952, "Kayseri Evleri", İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Dripps, R. D., 1997, "The First House, Myth, Paradigm and the Task of Architecture", s.48, The MIT Press London.
- Duben, A., 2009, "Hane", İstanbullaşmak: Olgular, Sorunsallar, Metaforlar", Ed. Pelin Derviş. Bülent Tanju ve Uğur Tanyeli, Ofset Yapımevi, İstanbul.
- Giddens, A., 2000, "Modernliğin Sonuçları", Ayrıntı Yayın-

- ları, İstanbul.
- Hançerlioğlu, O., 2012, "Felsefe Sözlüğü", Remzi Yayınevi, İstanbul.
- İmamoğlu, V., 2001, "Kayseri'de Avlulu Evden Merkezi Hollü Eve Geçiş: Büyükbahçebaşı Örneği", s. 339-351, Sanat Yazıları, Ed. Zafer Bayburtluoğlu, Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kayseri,
- İmamoğlu, V., 2006, "Geleneksel Kayseri Evleri", Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No:49, Kayseri.
- Kostof, S., 1985, "A History of Architecture: Settings and Rituals", Oxford University, London.
- Kuban, D., 1984, "Mimarlık Kavramları", Çevre Yayınları, İstanbul.
- Küçükerman, Ö., 1973, "Anadolu'daki Geleneksel Türk Evinde Mekân Organizasyonu Açısından Odalar", Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul.
- Lefebvre, H., 1984, "The Production of Space", Blackwell, Oxford
- Marcuse, P., 1997, "Walls of Fear Walls of Support" in Ellin, N. (ed.) Architecture of Fear, s.101- 114, Princeton Architectural Press, New York.
- Mumcu Uçar, Ö., Özsoy, A., 2006, "Sınır kavramına mekânsal bir yaklaşım: Bahçelievler örneği", s. 11-24, itüdergisi/a mimarlık, planlama, tasarım Cilt:5, Sayı:2, Kısım:1.
- Sönmez, F., 2012, "Kayseri Barınma Kültüründe Değişim: 1930-1970", Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Rapoport, A., 1977, "Human Aspects of Urban Form", Pergamon, New York.
- Ünal, M., 1979, "Türkiye'de Apartman Olgusunun Değişimi: İstanbul Örneği", s.71-77, Çevre Dergisi, Sayı: Temmuz-Ağustos.
- Ünlü, A., 1998, "Çevresel Tasarımda İlk Kavramlar", İTÜ Yayınları, İstanbul.
- Tanyeli, U., 2004, "2000'lere Girerken Mimari Hizmetin Değişen Anlamı", İstanbul 1900-2000 Konutu ve Modernleşmeyi Metropolden Okumak, Ofset Yayınevi, İstanbul.
- Tanyeli, U., 2004, "19. Yüzyıldan Bu Yana Dışın İçi", İstanbul 1900-2000; Konutu ve Modernleşmeyi Metropolden Okumak, Akın Nalça Yayınları, İstanbul.
- Tanyeli, U., 1998, "Yeni Topluma Yeni Konut", Üç Kuşak Cumhuriyet, 139, Ed. U. Tanyeli, Türk Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

URL 1: www.tdk.gov.tr (son erişim tarihi: 17.01.2015)

ANT

Tarihimiz şanlı dolu
Köpük köpük kanla dolu
Kaç bin kahramanla dolu
Bir iftihar ummanıdır.
Şanı varır beş bin yıla
Durmaz gezer dilden dile
Nice düşman soyu bile
Ordumuzun hayranıdır.
Başlarında çelik tulga...
Çeriler hep yiğit, bilge...
Türk ordusu dalga dalga
Esen bir ün boranıdır.
Harbe girdik defalarca
Baş eğmedik hiçbir güce
Çünkü erlik bize yüce
Tanrı'nın armağanıdır.
Gür sesiyle emredip "Dur!"
Ordular durduran batur
Ya bir Kırgız ya bir Hun'dur
Ya da Özbek kağanıdır.
Hanların en hası bizde
Atlar şahlanası bizde
Olmaz can tasası bizde
Ülkü Türk'ün kalkanıdır.
Ant içerek doğan güne
At sürmüşüz tüm acuna...
Yüce Altay, soylu Tuna
Mazimizin nişanıdır.
Tanrıkut'un kavmindeniz.
Kavmimiz bir coşkun deniz.
Özdeş budun, özdeş kanınız.
Zaman birlik zamanıdır.
Kırgız, Tatar, Hun, Gagavuz
Uygur, Nogay, Başkurt, Oğuz
Özbek, Kaşkay... Hep bir soyuz.
Kumuk Türk'ün öz kanıdır.
Altay, Yakut, Karakalpak
Birdir Balkar, Tuva, Kazak...
Turan denen ulu toprak
Türk'ün gerçek vatanıdır.

Mesut İlkay YANIK